

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«___» _____ 2022 р.

Реєстраційний № _____
«___» _____ 2022 р.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПОШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОМ-17
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Кислої Олени Сергіївни

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кулінка Юлія Сергіївна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	7
1.1. Теоретичний аналіз науково-методичних джерел з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	7
1.2. Сутність поняття інтелектуального розвитку дитини старшого дошкільного віку.....	10
1.3. Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.4. Характерні особливості та завдання розумового виховання, як основа інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	17
Висновки до першого розділу	19
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	22
2.1. Зміст пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі.....	22
2.2. Різновиди та структура пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	25
Висновки до другого розділу	34
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПОШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	36
3.1. Організація пошуково-дослідницького розвивального середовища у закладах дошкільної освіти для дітей старших вікових груп.....	36
3.2. Розроблення методичного забезпечення з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.....	39
Висновки до третього розділу	40
ВИСНОВОК.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	56
Додаток А.....	56
Додаток Б.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сучасні світові тенденції, стрімкий технологічний процес, новітні умови життя – зобов'язують людину розвивати навички швидкої адаптації до різних умов, формувати навички самостійності, креативності та ініціативності. Загалом, висуваються нові вимоги до розвитку особистості, зокрема її інтелектуальної сфери.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України «Про освіту» [67], «Про дошкільну освіту» [64] та Базовому компоненті дошкільної освіти (2021) [65] наголошується на тому, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними культурними цінностями» [65].

Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я Світі» визначає, що дошкільник є суб'єктом пізнавальної, предметно-практичної та комунікативної діяльності, завдяки чому задовольняє свої потреби у фізичному, психічному та соціальному зростанні [68, с. 12].

Проблема інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку досить давно та систематично розробляються в психології та педагогіці. Теоретичні основи вирішення проблеми формування інтелектуального розвитку досліджувались та представлені такими вченими, як Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, Жан Піаже, В. Зенківський та інші.

Отже, одне з найважливіших завдань сучасного виховання дитини дошкільного віку вбачається у розвитку її розуму, формування таких умінь та навичок, які дозволяють легко засвоювати все нове і в майбутньому вдало ним користуватись та застосовувати.

Важливо наголосити на тому, що саме під час пошукової роботи та пошукової діяльності у дошкільника активізується інтелектуальний розвиток.

Відтак, пошукова діяльність є одним із засобів інтелектуального розвитку дошкільника.

Пошукова діяльність дає дітям можливість перш за все спілкуватися з однолітками та дорослими, здійснювати з об'єктами різноманітні маніпуляції та перетворення, відслідковувати та виявляти зв'язки між життєдіяльністю людини та явищами природи. А найголовніше, що самостійно здобуті знання під час пошукової діяльності, а саме дослідів та експериментів залишаються в пам'яті дітей надовго і формують підґрунтя для нової розумової і творчої пошуково-дослідницької діяльності.

Загальновідомо, що саме дошкільний вік є найбільш сприятливим періодом емоційної взаємодії дітей з оточуючим світом. Тому варто зробити акцент на тому, що переваги пошукової діяльності, як процесу в якому активізується інтелектуальний розвиток вбачається безпосередньо в тому, що у результаті такої діяльності у дітей розвивається чуттєвий досвід та не традиційне мислення. Завдяки чому, діти набувають впевненості у своїх силах та здібностях, починають висловлювати креативні ідеї, у них розвивається не аби який інтерес до дослідів та експериментування.

Однак деякі аспекти цієї проблеми розглянуті недостатньо, тому темою даної роботи є «Методичне забезпечення інтелектуального розвитку старших дошкільників у пошуковій діяльності».

Мета кваліфікаційної роботи: проаналізувати теоретичну літературу, виявити та дослідити шляхи інтелектуального розвитку старших дошкільників у пошуковій діяльності. Розробити методичне забезпечення.

Відповідно до мети сформульовано завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз науково-методичної літератури з дослідженого питання.
2. Проаналізувати психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку, особливості їх інтелектуального розвитку.

3. Розкрити зміст пошукової діяльності, як засобу інтелектуального розвитку дошкільника. Виявити особливості різновидів пошукової діяльності.

4. Дослідити особливості формування та наповнення такого осередка розвивального середовища, як пошуково-дослідницького. Розробити збірку занять для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку засобом пошукової діяльності

Об'єкт дослідження – інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку у пошуковій діяльності.

Для вирішення поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз, узагальнення та порівняння; *емпіричні*: вивчення та аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури; метод спостереження.

Апробація результатів роботи: основні положення кваліфікаційної роботи висвітлювалися на VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій» (Слов'янськ, Україна, 2022) та засіданнях наукового гуртка (керівник: канд. пед. наук, доц. Ю.С. Кулінка).

Практичне значення одержаних результатів: результати дослідження можуть бути використані як методичні рекомендації для вихователів закладів дошкільної освіти та батьків в процесі інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 88 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

1.1. Теоретичний аналіз науково-методичних джерел з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку

Проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку не є новою, вона залишається однією з актуальних проблем в теорії та практиці дошкільної освіти. Це зумовлено тим, що від розвиненості інтелекту значною мірою залежить майбутнє маленької особистості, її можливості самореалізації й особисте благополуччя, а також її місце в соціумі. Відтак, забезпечення належними умовами та засобами для якісного інтелектуального розвитку є першочерговим завданням сучасного виховання дітей старшого дошкільного віку.

У числі перших із закликом зайнятися дослідженням загального розумового розвитку, загального інтелекту виступили С. Рубінштейн [31] та Б. Ананьєв [1]. Так, Б. Ананьєв говорив про ці категорії, як про таку складну психічну особливість людини, від якої залежить успіх вчення і праці [1].

Найбільш глибоко проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку висвітлена в роботах таких вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів, як О. Буров, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, Б. Нікітін, Ж. Піаже, М. Поддьяков, Н. Талізїна та ін. Ними встановлено, що темпи інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку дуже високі порівняно з більш пізніми віковими періодами. Тому педагогічні помилки, допущені в перші роки життя дитини, важко виправити в більш старшому віці.

Невідповідність методів навчання та виховання віковій дитини загальмовує інтелектуальну гнучкість, самостійність мислення, творчість та активність, а отже, навчання не дасть бажаного результату, мислення

залишитися в гранично вузьких межах. Для успішного інтелектуального розвитку дітей, на думку науковців, потрібно максимально співвідносити пізнавальні завдання з рівнем розвитку мисленнєвих операцій і можливостей кожної дитини.

Варто відзначити, що одним з перших питань розвитку інтелекту дитини поставив Ж. Піаже [77]. Його теорія інтелектуального розвитку охоплює період з дитячого віку до досягнення дорослості. Основну увагу Ж. Піаже надає розвитку мислення дитини, а саме – логічного мислення. Так, вченим зазначається, що «мислення дорослого значно відрізняється від мислення дитини, а саме, більшою логічністю» [77, с. 2]. У різні часи вчений визначав різні стадії інтелектуального розвитку, але найчастіше їх було чотири: сенсомоторна, доопераціональна, стадія конкретних операцій і стадія формальних операцій

Психолог Л. Виготський висуває теорію «про зону найближчого та зону актуального розвитку» [58]. Так, величина зони актуального розвитку – важливий показник навчання дитини, рівня інтелектуального розвитку, який вона має тепер. І саме визначення не дозрілих на сьогоднішній день, але тих, що знаходяться на стадії дозрівання процесів і складають основну задачу діагностики розвитку. Ця задача вирішує знаходження зони найближчого розвитку прокладає йому шлях, воно може визначати напрямок розвитку психічних процесів, приводити до формування визначених психічних якостей і до перебудови тих якостей, що склалися раніше.

О. Буров у своєму дослідженні разом зі співавторами трактує «інтелект», як «здатність виконувати розумові дії, такі як співставлення, систематизація, формування поняття, виокремлення, порівняння, категоризація, поєднання, математичний розрахунок, з'ясування причин і наслідків, моделювання пошук варіантів, вербалізація, узагальнення, структурування, осмислення» тощо [11, с. 34].

У своєму дослідженні Є. Жариков розглядає інтелект як «сукупність пізнавальних процесів, а саме: сукупність мислення, логіки та реакції на створені обставини» [80, с. 31].

Деякі вчені розглядали сутність поняття «інтелект», як вирішення проблем незапрограмованим шляхом, тобто шляхом прояву творчості. Так, Д. Векслером та С. Дж. Гулдом трактували «інтелект», як здатність до пізнання й вирішення проблем, яке визначає успішність будь-якої діяльності [64].

Г. Спенсер визначає поняття «інтелект», як сукупність всіх пізнавальних здібностей особистості, від відчуття до мислення. Він наголошував, що інтелект – це вроджена якість, і її практично не можливо удосконалити у процесі життя [19].

Л. Терман розглядає «інтелект» з боку здатності до інтуїтивного пізнання, тобто здатності думати раціонально й діяти ефективно. Це здатність до абстрактного мислення, передбачення та прогнозування певного результату [79].

Зауважимо, що дослідженням особливостей та закономірностей інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, займалися такі науковці, як С. Єфіменок, Д. Богоявленська, О. Матюшкіна, М. Перцев, Ф. Монкс, І. Якімова. Так, першим експериментальним дослідженням у даному напрямку було зроблено О. Матюшкіним, у науковій праці «Читати, писати, рахувати – раніше ніж ходити і говорити» [29, с. 15].

С. Єфіменко охарактеризувала поняття «інтелект», як складне, багатоаспектне психолого-педагогічне явище, яке об'єднує у своїй структурі особистісні та когнітивні властивості індивіда, а також спрямовує на набуття та застосування знань і досвіду у побудові розумових операцій, із подальшим використанням їх у процесі мислення під час знаходження вдалих шляхів розв'язання проблемної ситуації [29].

Відтак, розглядаючи вищенаведені твердження, слід зазначити, що досі вчені не дійшли до єдиного визначення сутності поняття «інтелект».

Визначення поняття «інтелект» досить багатоміське, його аспекти дослідження постійно розширюються.

1.2. Сутність поняття інтелектуального розвитку дитини старшого дошкільного віку

Сам по собі інтелектуальний розвиток можна розглядати з різних сторін. Перш ніж перейти до аналізу концепцій інтелектуального розвитку дітей, слід визначитись із суттю поняття «інтелект».

За словником психолого-педагогічних термінів інтелект – це система психологічних механізмів, які зумовлюють можливість будувати всередині індивіда адекватну модель (картину) навколишнього світу, оптимально організувати свою поведінку і діяльність у ньому, створюючи прядок із хаосу на основі приведення у відповідність індивідуальні потреби з об'єктивними вимогами реальності. Таким є загальне визначення поняття інтелект [28, с. 102].

У соціально-педагогічному словнику за редакцією В. Радула «інтелект» розглядається як «здатність до раціонального пізнання світу та мислення» [74, с. 211].

У свою чергу, Г. Гарднер дає своє визначення інтелекту. За його теорією множинного інтелекту існує безліч різних інтелектуальних здібностей, що зустрічаються в різних поєднаннях. Г. Гарднер визначає інтелект як неординарну здатність до нестандартного вирішення проблем, генерування нових проблем та ідей. Саме множинний характер інтелекту дозволяє людям виконувати такі різні ролі: лікаря, фермера, танцюриста і математика. Окремо Г. Гарднер виділяє логікоматематичний інтелект, аргументовано доводячи його існування [25, с. 7]. Отже, інтелект це своєрідна система або здатність, яка допомагає людині пристосуватися до навколишнього світу.

Розглянувши поняття «інтелект» та «інтелектуальні здібності» вважаємо за необхідне здійснити аналіз існуючим у психолого-педагогічній науці структурі інтелекту.

Найбільш розповсюдженою є структура інтелекту запропонована Р. Стернблергом, який розглядав інтелект з точки зору отримання і переробки інформації, при цьому виділяючи його трикомпонентну структуру: метаконпоненти, конпоненти виконання та конпоненти набуття знань або конпоненти засвоєння [75]. Розглянемо детальніше кожен з зазначених конпонентів. Так, матаконпоненти – це процеси регуляції інтелектуальної діяльності з планування, слідкування за ходом рішення задачі, вибору форми презентації задачі, свідомий розподіл уваги, тощо.

Відтак, здійснивши аналіз зазначеної моделі робимо висновок, що вона практично співвідноситься із процесом створення проблемної ситуації та відповідно пошуку шляхів її найвдалішого вирішення, а тому є зручною для роботи із дітьми старшого дошкільного віку.

За необіхевіористською моделлю структури інтелекту Дж.-П. Гілфорда [72] «стимул – латентна операція – реакція» виділено два основних конпоненти мислення: дивергентне (знаходження рішення на основі алгоритму) та конвергентне (знаходження єдиної правильної відповіді).

Д. Векслером було розглянуто інтелект з ієрархічної точки зору, науковець виділяє вербальну та невербальну складові інтелекту [32]. Так, вербальна складова інтелекту що містить у собі поінформованість, кмітливість і розуміння, а також визначення подібності (узагальнення, аналіз та порівняння), «словниковий запас» та повторення цифр.

У свою чергу, невербальний інтелект передбачає залучення уваги, перцептивних здібностей, логічне та нелогічне мислення, образну пам'ять, наочно-образне мислення, уміння вирішувати перцептивні задачі та концентрацію. Головною ідеєю його теорії було визначено наступним чином: рівень та розвиток інтелекту безпосередньо залежить від індивідуальних особливостей особистості.

Як вбачається з дослідження, на сьогоднішній день існує чи мало теорій розуміння інтелекту. М. Холодна виділила вісім основних підходів, для кожного з яких характерна окрема концептуальна лінія в трактуванні терміну «інтелект»: *соціокультурний* – інтелект як результат процесу соціалізації; *генетичний* – інтелект як наслідок адаптації до вимог середовища; *процесуально-діяльнісний* – інтелект як особлива форма людської діяльності; *освітній* – інтелект як продукт цілеспрямованого навчання; *інформаційний* – інтелект як сукупність елементарних процесів переробки інформацій; *феноменологічний* – інтелект як особлива форма змісту свідомості; *структурно-рівневий* – інтелект як система різнорівневих пізнавальних процесів; *регуляційний* – інтелект як форма саморегуляції психічної активності [84].

У всіх зазначених підходах можна виділити загальні положення про те, що інтелект є сукупністю всіх пізнавальних процесів, що забезпечують пізнання навколишнього світу й адаптацію до нього. Крім того, у дослідженнях простежується принцип єдності інтелекту та мислення, їхнього зв'язку з особистістю. При цьому мислення є одним із провідних пізнавальних процесів, якого вважають найвищим ступенем пізнання, й тому його найчастіше співвідносять з інтелектом. Мислення наділяє людину можливістю зрозуміти та відобразити не тільки те, що може бути сприйняте безпосередньо відчуттями, але й те, що сховане від безпосереднього чуттєвого сприймання.

Досліджуючи сутність поняття інтелектуальний розвиток, слід звернути увагу на трактування поняття «інтелектуальні здібності». Так, Н. Завгородня вважає, що «інтелектуальні здібності – це здатність ефективно виконувати інтелектуальну роботу, що вимагає задіяння пізнавальних процесів, які забезпечують максимальну продуктивність при найменших затратах» [30, с. 21].

Тому слід зробити висновок, що «інтелект», є перш за все інтегрованим поняттям, яке охоплює як розумові властивості, психологічні, когнітивні, так

і вплив навколишнього середовища. Так, інтелект, розглядаємо, як здатність, яку можливо розвинути.

Проаналізувавши поняття «інтелект», слід дослідити розуміння поняття «розвиток». Так, «розвиток» визначається як складний процес об'єктивної дійсності за результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес об'єктивної дійсності за результатом якого є виникнення якісно нового. Розвиток – це поступальний процес сходження від простого до складного, від нижчого до вищого.

За думкою Г. Костюка, який визначає розвиток як безперервний процес, що відображається у кількісних змінах людської істоти. Кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак та властивостей, що утворюються впродовж їх розвитку й відповідності зникнення старих.

Для розвитку характерні такі особливості: процес – рух від простого до складного, від недосконалого до більш досконалого, від простих форм відображення дійсності до духовної досконалості; умови - внутрішні і зовнішні; фактори – середовище, спадковість, виховання; діалектика - перехід кількості в якість і навпаки [33, с.112].

Отже, слід дійти висновку, що розвиток – це сталий процес, що веде до якісно нових утворень та повинен відбуватися у відповідності до певних умов. Саме розвиток особистості залежить від середовища, спадковості і виховання. Важливо, що особистість активно розвивається, відчуваючи суперечності між власними прагненнями та можливостями.

Розвиток в кожному віковому періоді має свої особливості, при чому він супроводжується різними факторами, які на нього впливають. Так, період активного розвитку припадає на дошкільне дитинство [41, с. 39].

Отже, можна зробити висновок, що інтелект – це система розумових операцій, стиль і стратегія вирішення проблем, ефективний індивідуальний підхід до ситуації, що вимагає пізнавальної активності й когнітивного стилю; певний рівень розвитку мисленнєвої діяльності особистості, що забезпечує

можливість набувати нові знання та ефективно використовувати їх у життєдіяльності.

Необхідність розвитку інтелекту у дошкільному віці полягає в тому, що саме у дитинстві інтелект формується майже повністю, а у подальшому житті зазнає лише незначних змін. Дошкільний період є оптимальним періодом у розумовому розвитку людини. З'ясовано, що можливості інтелектуального розвитку дитини дошкільного віку дуже високі. Діти можуть успішно пізнавати не тільки зовнішні наочні якості, але й їх внутрішні, істотні зв'язки та відношення.

1.3. Психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку

Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку, відбувається як і будь-який інший розвиток безперервно й не лише під час освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти, вихователь має вміти діагностувати у дітей старшого дошкільного віку уміння міркувати, орієнтуватися в усьому, що їх оточує, давати належну оцінку життєвим ситуаціям, аргументувати свої міркування, приймати самостійні рішення, помічати і розкривати причинно-наслідкові зв'язки тощо. Тобто вміти оцінювати складники здібностей інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Важливо зазначити, що одним із вирішальних факторів формування інтелектуального розвитку є реалізація принципу «зона найбільшого розвитку», адже безпосередньо оточення впливає на якість формування базових здібностей дітей старшого дошкільного віку [4, с. 46].

Надамо характеристику психолого-педагогічним особливості вікового періоду – старшого дошкільника. Так, вік п'яти років є останнім з дошкільних віків, коли у психіці дошкільника формуються принципово нові

утворення. Це довільність психічних процесів – уваги, сприйняття, пам'яті тощо. Та відповідно здатність, керувати своєю поведінкою, а також змінювати уявлення про себе у самосвідомості.

Старший дошкільний вік, вважається періодом стрімкого інтелектуального розвитку дитини, який базується на емоційності, яскравих образах, жвавості та імпульсивності поведінки дитини. У даному віці діти можуть досить тривалий час грати в одну гру, неодноразово програвати певні відривки її сюжетів. Образи мислення в цьому віці надзвичайно живі, яскраві, а найголовніше – тісно пов'язані з почуттями. Оскільки мислення дітей старшого дошкільного віку є наочно-образним, із елементами словесно-логічного на основі якого формується й образно-схематичне. Починає активно розвиватися й категоріальне мислення, а саме, встановлюються зв'язки між поняттями «причина – наслідок». Розвивається функція мислення символами, що є своєрідним підґрунтям для якісного інтелектуального розвитку [27, с. 103–104].

Діти старшого дошкільного віку можуть виконувати завдання на передбачення. Разом з тим, активний розвиток мовленням, креативності та виникнення продуктів уяви, прагнення до наслідування інших і нормативності поведінки в дітей шестирічного віку створюють умови для інтелектуального розвитку.

На шостому році життя у дітей формується такі психічні утворення: інтелектуальні (цікавість, допитливість, почуття гумору, подив); моральні (почуття сорому, почуття гордості, дружби); естетичні (почуття прекрасного, героїчного).

Особливістю дітей даного віку є потреба в осмисленні того, що відбувається навколо. У дітей швидко розвивається пізнавальна активність, яка спрямована не тільки на пізнання окремого предмета чи явища, а й на розпізнання його призначення, способу використання, тощо. Тобто активно проявляються усі складові інтелекту. Це обумовлено наявністю сформованих знань. Увага стає стійкою. Запам'ятовування вже цілеспрямоване та свідоме.

Образна пам'ять є практично головним видом пам'яті в даному віці [41, с. 41].

Важливо, окрім всього, що це синтезований період для розвитку уяви. У цьому віці, дошкільник починає створювати власні образи та найголовніше, керувати ними. Діти здатні вигадувати цікаві історії або складати вигадані ними конструкції при цьому не звертаючись до зразка. У старшому дошкільному віці активно розвивається творча уява, дитина накопичує досвід взаємодіючи з довкіллям у його фізичних та соціальних аспектах. Поряд з яскраво вираженими об'єктами і явищами навколишньої дійсності, діти п'ятого року життя здатні самостійно виділяти малопомітні та несуттєві деталі.

Стрімко зростає й розумова активність дітей. Так, опираючись на сюжет дитина починає робити описові розповіді, того, що зображено на картинці. Самостійно переказує почуте нею. Відбувається певне переосмислення як спосіб активного втілення «Я» у проблемно-конфліктній ситуації. Це визначає само зміну й саморозвиток суб'єкта, що трактує переосмислення як рефлексію. Провідним видам діяльності дітей старшого дошкільного віку є гра [41, с. 42].

До кінця дошкільного періоду дитина може децентруватися, самостійно будувати образ бажаного результату продуктивної дії, оцінювати себе і оточуючих. Починають з'являтися почуття відповідальності, прихильності. Розвиваються вольові якості: ініціатива, стриманість, уміння примусити себе зробити нецікаве [45, с. 87].

Отже, аналізуючи психолого-педагогічні особливості дитини старшого дошкільного віку, з'ясовано, що можливості інтелектуального розвитку дитини шостого року життя дуже високі та найрезультативніші.

1.4. Характерні особливості та завдання розумового виховання, як основа інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку

Досліджуючи проблему інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, вважаємо за необхідне виявити основи розумового виховання. Адже саме розумове виховання дітей є головною передумовою їх інтелектуального розвитку.

Так, перш за все, необхідно зазначити, що метою розумового виховання є всебічний розвиток дітей. Розумове виховання тісно пов'язане з моральним, естетичним та фізичним вихованням. Важливо, що для правильного морального розвитку необхідно, щоб норми, правила та стосунки з дорослими і однолітками формувалися свідомо. При цьому, щоб дитина розуміла і позитивно ставилася до моральних вимог суспільства.

Дошкільник старшого дошкільного віку починає мислити «в умі», уявляючи дії, які можуть забезпечити успішне вирішення поставленого завдання. Відатк, відбувається перехід від «сенсомоторного інтелекту» до початкових форм логічного мислення [48, с. 52].

Розумове виховання дітей дошкільного віку покликане забезпечити вирішення таких завдань:

1. Отримання елементарних знань про життя і працю людей, навколишнє середовище (якості призначення та властивості предметів, природу) суспільні явища. Завдання вихователя при цьому полягає в тому, щоб послідовно вести дітей від поверхових уявлень до пізнання явищ дійсності. Найефективнішим є засвоєння не окремих знань і вмінь, а певної системи знань, яка відображає істотні залежності та зв'язки у конкретній галузі дійсності.

2. Формування умінь і навичок розумової діяльності. Передбачає передавання дітям знань, формування у них певних способів сприймання (вміння розглядати і обстежувати предмети, спостерігати, тощо), активний розвиток пізнавальних процесів (мислення, уяви, пам'яті, уваги, мовлення).

3. Розвиток розумових здібностей та формування пізнавальних інтересів [73, с. 38–39].

Зазначимо, що для дітей старшого дошкільного віку є характерними такі якості розумової діяльності дитини: допитливість; критичність; вдумливість; кмітливість.

Для розвитку пізнавальної активності та пізнавальних інтересів дошкільників, необхідно формувати у них різноманітний сенсорний досвід, розширювати і поглиблювати знання, удосконалювати загальні і спеціальні навички розумової діяльності (спостереження за явищами навколишньої дійсності; обстеження предметів, виокремлення їх суттєвих ознак та явищ, тощо). Крім того, доцільно розвивати основні види мислення, ігрову та інші види діяльності (спілкування, продуктивну, навчальну) [62, с. 182].

Уважаємо, що надзвичайно сприятливим середовищем для розвитку пізнавальної активності дітей є природа.

Зазначимо, що змістом розумового виховання дітей дошкільного вбачається у формуванні певного обсягу знань про предмети і явища (суспільне життя, природу, людину тощо), та активізації й розвитку способів мислительної діяльності (вміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати).

Тому зміст розумового виховання реалізується через використання таких його засобів: ознайомлення з предметами і явищами навколишнього світу; спілкування з дорослими; різноманітні види діяльності дітей; навчання [51].

Отже, системне використання засобів розумового виховання забезпечує набуття нею знань про навколишній світ, формування її пізнавальних здібностей та загальний розвиток дитини.

На розумове виховання дітей старшого дошкільного віку впливають більш складні форми гри й продуктивної діяльності. Але головним джерелом розумового виховання поступово стають знання й уміння, набуті дітьми на заняттях з ознайомлення з природою, рідної мови, математики. Необхідно

врахувати також і те, що діти отримують велику кількість різноманітної інформації від батьків, із засобів масової інформації, у результаті власних спостережень.

Висновки до розділу 1

1. Доліджуючи проблематику інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності, перш за все нами проведено теоретичний аналіз джерел за тематикою нашого дослідження. Так, було теоретично проаналізовано, що найбільш глибоко проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку висвітлена в роботах таких вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів, як О. Буров, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Запорожець, Б. Нікітін, Ж. Піаже, М. Поддьяков, Н. Талізін та ін. Так, для успішного інтелектуального розвитку дітей, на думку науковців, потрібно максимально співвідносити пізнавальні завдання з рівнем розвитку мисленнєвих операцій і можливостей кожної дитини.

Психолог Л. Виготський висуває теорію «про зону найближчого та зону актуального розвитку». Так, величина зони актуального розвитку – важливий показник навчання дитини, рівня інтелектуального розвитку, який вона має тепер. І саме визначення не дозрілих на сьогоднішній день, але тих, що знаходяться на стадії дозрівання процесів і складають основну задачу діагностики розвитку.

Розглянуто погляди таких науковців, як О. Бурова, Є. Жарикова, Д. Векслерома та С. Дж. Гулдома, Г. Спенсера, Л. Термана, С. Єфименко щодо їх трактування поняття «інтелект». Зазначено що досі вчені не дійшли до єдиного визначення сутності поняття «інтелект». Визначення поняття «інтелект» досить багатоміське, його аспекти дослідження постійно розширюються.

2. Проведено теоретичний аналіз концепцій інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Загалом були розглянуті концепції відносно

структури інтелекту таких науковців, як: теорія множинного інтелекту Г. Гарднера; необіхевіористська модель структури інтелекту Дж.-П. Гілфорда («стимул – латентна операція – реакція»); теорія ієрархічної структури інтелекту Д. Векслера (вербальна та невербальна складові інтелекту); за теорією Р. Стернблєрга інтелект вбачається у отримання і переробки інформації виділяючи його трикомпонентну структуру: мета компоненти, компоненти виконання та компоненти набуття знань або компоненти засвоєння; М. Холодна виділила вісім основних підходів, для кожного з яких характерна своя концептуальна лінія в трактуванні терміну «інтелект».

Проаналізовано, що у всіх зазначених підходах можна виділити загальні положення про те, що інтелект є сукупністю всіх пізнавальних процесів, що забезпечують пізнання навколишнього світу й адаптацію до нього. Крім того, у дослідженнях простежується принцип єдності інтелекту та мислення, їхнього зв'язку з особистістю.

Отже, можна дійти висновку, що інтелект, це інтегроване поняття, що охоплює як розумові властивості, психологічні, когнітивні, так і вплив навколишнього середовища. Так, інтелект, розглядаємо, як здатність, яку можливо розвинути.

Загалом зроблено висновок, що інтелект – це система розумових операцій, стиль і стратегія вирішення проблем, ефективний індивідуальний підхід до ситуації, що вимагає пізнавальної активності й когнітивного стилю; певний рівень розвитку мисленнєвої діяльності особистості, що забезпечує можливість набувати нові знання та ефективно використовувати їх у життєдіяльності.

3. Досліджуючи поняття «інтелект», в контексті дослідження інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, проаналізовано поняття «розвиток». Відтак, встановлено, що розвиток – це сталий процес, який веде до якісно нових утворень і має відбуватися у відповідності до певних умов. Саме розвиток особистості залежить від середовища,

спадковості і виховання. Важливо, що особистість активно розвивається, відчуваючи суперечності між власними прагненнями та можливостями.

Зроблено акцент на тому, що розвиток в кожному віковому періоді має свої особливості, при чому він супроводжується різними факторами, які на нього впливають. Так, період активного розвитку припадає на дошкільне дитинство.

4. Надана психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку. Так, теоретично виявлено, що вік п'яти років – є віком, коли в психіці дитини дошкільного віку формуються принципово нові утворення. Такі довільні психічні процеси – як пам'ять, увага, сприйняття, тощо. Крім того, зазначено, що старший дошкільний вік, вважається періодом стрімкого інтелектуального розвитку дитини, який базується на яскравих образах, емоційності, імпульсивності й жвавості поведінки дитини.

Відмічено, що на шостому році життя у дітей формується такі психічні утворення: інтелектуальні (цікавість, допитливість, почуття гумору, подив); моральні (почуття сорому, почуття гордості, дружби); естетичні (почуття прекрасного, героїчного).

Аналізуючи психолого-педагогічні особливості дитини старшого дошкільного віку, з'ясовано, що можливості інтелектуального розвитку дитини шостого року життя дуже високі та найрезультативніші.

5. Досліджуючи проблему інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, була виявлена необхідність у теоретичному аналізі основ розумового виховання. Адже саме розумове виховання дітей є головною передумовою їх інтелектуального розвитку.

Так була розглянута мета, завдання та засоби розумового виховання дітей дошкільного віку. Виявлено, що у старшому дошкільному віці виявляються такі якості розумової діяльності дитини, як: допитливість; критичність; кмітливість; вдумливість. Відзначено, що надзвичайно сприятливим середовищем для розвитку пізнавальної активності й відповідно інтелектуального розвитку дітей є природа й відповідно пошукова діяльність.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСОБУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Зміст пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку в освітньому процесі

Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено, що за допомогою пошуково-дослідницької діяльності у дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння та навички, розвиваються інтелектуальні та практичні дії, активізуються мисленнєві процеси. При цьому доцільність проведення дослідів та експериментування обумовлена саме розмаїттям природних явищ, циклічністю і змінністю сезонних ознак.

Проблема пошуково-дослідницької діяльності дітей у психолого – дошкільній літературі, починаючи з раннього дошкільного віку, досліджувалась багатьма психологами та педагогами, як в історично-педагогічній спадщині, так і в сучасних дослідженнях. На велику роль вихованні маленьких дітей засобами пошуково-дослідницької діяльності вказували західноєвропейські педагоги Й. Песталоцці, Я. Коменський, Ф. Фребель, Р. Оуен, М. Монтесорі.

Великого значення праці в природі і пошуково-дослідницькій діяльності у вихованні підростаючого покоління надавав засновник вітчизняної педагогіки К. Ушинський. Зазначимо, що важливими є методичні вимоги К. Ушинського до організації пошуково-дослідницької діяльності, а саме, така діяльність повинна бути «різноманітною, посиленою і неодмінно такою, що активізувала б роботу дитячої думки» [81, с. 318].

Освітньою лінією «Дитина в сенсорно-пізнавальному розвитку» Базового компонента дошкільної освіти (2021) дослідницька компетентність старшого дошкільника, визначена як здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі дослідницької діяльності [65].

Результатом такої компетентності є наявність пізнавальної мотивації, дослідницьких знань, набутих дитиною умінь і навичок, та пізнавального досвіду, що накопичується і використовується в різних видах дитячої діяльності.

Емоційно-ціннісне ставлення характеризується тим, що дитина виявляє інтерес до конструктивних завдань, пов'язаних із інтелектуальним напруженням; мотивована на дослідження об'єктів і явищ пізнання нового. Виявляє стійкий інтерес до дослідницького пошуку, як у спеціально створених проблемних ситуаціях так і у вільній діяльності. Виявляє внутрішню пізнавальну потребу виконувати дослідницькі завдання; відчуває задоволення від інтелектуальних труднощів, докладає вольових зусиль для їх подолання.

Підтримка батьками дошкільника у даному освітньому напрямі визначається шляхом:

- забезпечення дитини необхідними матеріалами (конструкторами, папером, природними матеріалами, залишковими і допоміжними матеріалами) для самостійної творчої діяльності;
- обговорення з дитиною призначення предметів та їх безпечного застосування;
- розмов та бесід з дитиною про влascивості та призначення предметів;
- залучення дитини до рукоділля з різними матеріалами з метою удосконалення навколишнього життєвого простору;
- проведення елементарних дослідів та експериментів з матеріалами та речовинами із залученням до коментування процесу дослідження та до спільного аналізу його результатів [65].

Пошуково-дослідницька діяльність виконує основні пізнавальні функції, як демонстрація зв'язків, які є недоступними для органів чуття дитини. Пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою забезпечує найбільш високий ступінь активності й самодіяльності дітей.

Вона дозволяє сформуванню у дітей уявлення про явища природи, виявити їх причини та взаємозв'язки [56, с. 25].

Досліди – це важливий шлях пізнання. Цінність дослідів полягає в тому, що діти не отримують готових знань від вихователя. Досліджуючи будь-яке явище, діти отримують знання у певній послідовності. Так, наприклад, вода, яка винесена на мороз, спочатку вкривається тонкою кіркою, після шматочками льоду, а вже потім стає льодом; охолоджуючи пару, вона стікає на холодному предметі й знов стає водою.

Так, загалом вживано, дослід – трактується як спосіб матеріального впливу людини на певний об'єкт задля вивчення цього об'єкта та пізнання його властивостей.

Під час знайомлення дошкільників з об'єктами неживої природи, перед дітьми постає завдання, на основі аналізу середовища і характеристики його властивостей необхідно визначити можливі процеси які відбуваються в ньому. Тому під час таких дослідів діти аналізують властивості об'єктів природи, їх умови, за яких одні властивості переходять в інші. Після чого, вихователь формує уявлення та світосприйняття об'єктів неживої природи оперуючи результатами проведених дослідів [62, с. 113].

Зазначимо, що такі науковці, як Є. Тихєєва, Є. Водовозова, надавали великого значення проведенню дослідів з дітьми дошкільного віку. Вони вважали, що саме в процесі проведення дослідів діти повинні діяти, мислити, спостерігати, та самостійно робити певні висновки. За сучасних умов, коли надається велике значення інтелектуальному дошкільника, вихованню прагнення до здобуття дітьми нових знань, умінь та навичків, й відповідно проведенню дослідів має бути приділено достатню увагу [34, с. 75].

Узагалі використання дослідів у процесі пошуково-дослідної діяльності дошкільника цінне тим, що вони мають велику переконуючу силу. Адже самі знання, які у процесі такої діяльності здобувають діти, мають особливу доказовість, міцність і повноту. Крім того, в процесі проведення дослідів забезпечується чуттєве сприймання та практична діяльність дітей, яке

супроводжується словесним обґрунтуванням. Саме такий органічний зв'язок і сприяє максимальній активізації інтелектуальної діяльності дітей.

2.2. Характерні особливості, різновиди та структура пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку

Пошуково-дослідницька діяльність дошкільника спрямована на пізнання навколишнього світу, природних явищ з її властивостями та закономірностями, тому основою такої діяльності є природничо-наукова освіта дошкільників у закладі дошкільної освіти. В свою чергу, природничо-наукова освіта дітей дошкільного віку розглядається як оволодіння дошкільниками різноманітними знаннями та способами пізнавальної діяльності. Відтак особливості, способи та методи оволодіння дітьми дошкільного віку знаннями у царині природничих наук, пропонується у альтернативній програмі формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт», автором концепції, якої є професор К. Крутій.

Зазначимо, що пошуково-дослідницька діяльність в альтернативній програмі формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт», визначається як «організована педагогом діяльність дітей, у якій вони шляхом самостійного відкриття природи, рішення проблемних завдань, практично перетворювальних дій одночасно оволодівають новими знаннями, а також уміннями та навичками їхнього подальшого самостійного набуття» [40, с.5].

Головним завданням у данному виду діяльності є підтримання на активному рівні у дитини пізнавального інтересу. В свою чергу, пізнавальний інтерес трактується, як – виборча спрямованість на пізнання предметів, явищ,

подій навколишнього світу, активізує психічні процеси і діяльність дитини, її пізнавальні можливості [40, с. 6].

За програмою «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» задля розвитку пізнавального інтересу дошкільників під час формування природничо-наукових уявлень в дітей рекомендується безпосередньо у співпраці з батьками створювати такі сприятливі умови, а саме:

- під час створення освітніх ситуацій, розвивати пізнавальні інтереси дошкільників у межах усіх занять;

- використовувати прийоми та методи, які спрямовані на активацію процесу засвоєння знань, а саме: використовувати блоковотематичне планування, при цьому обов'язково враховуючи рівень підготовленості дошкільників, виключити таку передачу знань дитині, при якій відбувається перенасичення інформацією;

- використовувати виключно ті педагогічні прийоми, які будуть забезпечувати у дітей підвищення свідомого ставлення до процесу пізнання (обговорення: «що я хочу дізнатися і для чого»);

- сприяти формуванню уявлень про важливість деяких відкриттів, розглядаючи дитячі різноманітні енциклопедії та книги;

- розвивати вміння дітей проводити дослідження самостійно;

- створювати різноманітні міні-музеї та колекції певної актуальної тематики;

- у процесі експериментування розвивати вміння планувати, порівнювати, моделювати;

- створювати освітні ситуації «підвищеної складності» [40, с. 8].

Зауважимо, що у процесі формування усвідомленого ставлення дошкільників до природи, спрямовуюча і спрямовуюча роль належить вихователю. Адже саме вихователь є для дітей не тільки як носієм знань, але й зразок для наслідування. Тому основним завданням вихователя є організація процесу діяльності дітей, таким чином, щоб дошкільники самостійно проходили шлях відкриттів та розв'язання проблемних завдань.

При цьому, вони одночасно оволодівали як новими знаннями, так і вміннями та навичками їх самостійного набуття. Отже під час пошуково-дослідницької дослідної під керівництвом вихователя здійснюється досить глибока самостійна робота дітей з об'єктами та явищами, відбувається їх різноманітний аналіз, зіставлення, порівняння, тощо.

Відтак, в сучасних умовах, коли великого значення надається інтелектуальному розвитку, вихованню прагнення до здобуття нових знань розвиткові пізнавальної активності, проведенню дослідів повинно бути приділено значну увагу.

Інтелектуальний розвиток старшого дошкільника характеризується активністю розумових операцій, як аналіз, зіставлення, порівняння, а також, що дуже важливо – високим емоційним ставленням до об'єкта пізнавальності [33, с. 112].

За результатами психолого-педагогічних досліджень встановлено, що у дитини досить легко формуються інтелектуальні та практичні дії, розвиваються мисленнєві процеси при умові активної пошуково-дослідницької діяльності. Саме тому дослідницька діяльність обумовлена розмаїттям природних явищ, прихованістю причинних зв'язків, змінністю та циклічністю сезонних ознак.

Зауважимо, що природознавчі дослідження є одночасно продуктом і процесом. Отже, як продукт – природознавчі дослідження є організованим об'ємом знань про фізичний і природний світ. Тоді, як процес – це експериментування та спостереження. Вважаємо, що дітям, обов'язково необхідно брати участь у процесі дослідження природи, адже ті вміння, які вони розвинули у собі, будуть ними ж використовуватися у інших навчальних дисциплінах й взагалі стануть їм в нагоді впродовж усього життя. До цих вмінь належать спостереження, опис, порівняння, передбачення, повідомлення, вимірювання та класифікація [2, с. 15].

Відзначимо, що у процесі дослідницької роботи пошукове завдання виконується практично, що відповідає наочно-дієвому типу мислення дітей

дошкільного віку. У більшості дослідів результат діти отримують майже відразу. Що в свою чергу також стимулює пізнавальний інтерес дошкільників та активізує їх інтелектуальний розвиток.

Отже, безпосередні спостереження за явищами чи об'єктами природи, або досліди є педагогічно ціннішими у порівнянні зі словесною інформацією, яку діти отримують заняттях.

Варто зауважити, що у пошуковій діяльності дошкільників виділяють короткочасні та довготривалі спостереження, які використовуються для встановлення якості різних об'єктів природи, для їх розпізнавання.

Наприклад: при визначенні необхідності поливки рослин і доказів своїх суджень, діти знаходять ознаки стану рослин, що дозволяє зробити їм висновок про вологість та сухість ґрунту, їх кольору, про їх зміни.

Довготривалі досліди, спостереження, моделювання та демонстрації готових моделей (поведінка жуків) використовують задля рішення повчальних задач на встановлення причин природних явищ та їх зв'язків. Так наприклад, з метою аналізу зв'язку між способом пересування тварин (наприклад котика та жабки) і відповідно складом їх кінцівок, вихователь пропонує дітям провести спостереження за тваринами. Порівнюючи їх способи пересування та склад кінцівок [8, с. 48].

Пошуково-дослідницька робота у природі ведеться за такими принципами та правилами:

- від знайомого до незнайомого, від простого до складного, основується на наявні знання та досвід у дітей;
- доведення дослідів чи експерименту до кінцевої мети;
- врахування особливостей певної пори року;
- повторення дослідів задля уточнення та поглиблення знань про той чи інший об'єкт або явище;
- підведення підсумку результату дослідів;

- виховання дбайливого ставлення до природи, до речей, що оточують, із використанням позитивних прикладів поведінки однолітків та дорослих [3, с. 13].

У процесі пошукової діяльності доцільно застосовувати різноманітні прийоми: практичні дії з предметами, обстеження, запитання пошукового характеру, пояснення і показ, розповіді дорослого чи вихователя та дітей, художнє слово, замальовування спостережуваних явищ і об'єктів, розглядання ілюстративного матеріалу. Усе це понукає дітей самостійно аналізувати будь-які явища, віднаходити причини й зв'язки, й узагалі робити певні висновки.

У дошкільному навчальному закладі проводяться такі види дослідів:

1. Ілюстративний або демонстраційний. Характеризується тим, що з'ясовуючи з дошкільниками властивості предметів та явищ, вихователь проводить дослід самостійно, а діти відповідно лише спостерігають, всі разом та роблять висновки;

2. Навчальний. За даним видом дослідів, діти діють всі самостійно. Вважаємо, що саме такому виду дослідів варто віддавати перевагу. Адже при такому досліді дитина самостійно перевіряє гіпотезу, яка була поставлена на початку дослідів. В процесі, знаходить відповіді на свої питання, перевіряє свої можливості, розширює знання [7, с. 6].

Зазначимо, що з метою закріплення, систематизації та узагальнення знань дітей дошкільного віку, бажано проводити нескладні дослідів. Зазвичай такі дослідів проводяться під час прогулянок.

Для отримання максимального результату необхідно дотримуватись загальної структури дослідів. Н. Яришева [88] вказує на те, що дослідів та спостереження мають схожу структуру проведення. Вона виділяє чотири основні етапи. Так, розглянемо докладніше структуру дослідів:

Перший його етап – підготовка до пошукової діяльності в природі – діяльність на цьому етапі спрямовується на виявлення обсягу знань дітей про природні явища та певні об'єкти. Важливим, при цьому є створення

атмосфери зацікавленості. Цьому сприятиме цікава розповідь дорослого або доречно поставлені запитання.

Другий етап – початок досліду. Цей етап розпочинається із складання припущень чи гіпотези. Так, діти висувають власні припущення, базуючись на наявних в них знаннях. У випадку, якщо вони будуть правильними: вихователю рекомендується підтвердити це відповідним дослідом. А неправильні припущення необхідно спростувати. Після дослід коментується та обговорюється.

Третій етап досліду – передбачає перебіг та подальший обмін думками.

Четвертий етап досліду є – заключний. На даному етапі, відбувається детальне обговорення результатів досліду, робляться висновки. Вихователю обов'язково необхідно звернути увагу дітей, на тому: припущення підтверджуються чи спростовуються [15, с. 13-14].

Найчастіше досліді проводять з дітьми старшого дошкільного віку. Пошукова діяльність старших дошкільників розпочинається з виявлення того, що відомо а що ні. Тому усвідомлення проблемної ситуації закінчується постановкою пізнавальної задачі – «Що відбувається і чому так відбувається?».

У результаті аналізу проблемної ситуації та усвідомлення пізнавальної задачі під керівництвом вихователя, висувається припущення про можливі причини спостерігаючих явищ. Важливо, що жодне з висловлювань не повинне залишитись без обговорювання. Для прикладу розглянемо пошукову ситуацію: зимою діти виносять пофарбовану воду на мороз, щоб вийшов кольоровий лід. Вихователь запитує: «Чому на вулиці зимою вода перетворюється на лід? Чи можна виготовити кольоровий лід у приміщенні?»

Діти роблять різні припущення, одні більш точні та конкретні: «вода на вулиці замерзне – буде лід», другі помилкові: «вода може замерзнути і на вулиці, і в кімнаті», інші недостатньо точні: «на вулиці буде лід».

Припущення, висловлені дітьми, зазвичай є достатньо суперечливі. Саме тому, вихователь пропонує перевірити – яке з припущень є правильне.

У випадку, якщо діти самостійно не висловлюють припущення, тоді вихователь повинен підвести дітей до цього, або сам висловлює необхідні припущення [34, с. 75].

Відтак, за умови наявності у дітей певного досвіду та задля перевірки припущень або з метою рішення пізнавальної задачі вихователь може використовувати такий прийом, як евристична бесіда.

Евристична бесіда передбачає встановлення причин різних природних явищ за допомогою суджень. При цьому, вихователь самостійно керує процесом суджень і направленням думок дітей [54, с. 205].

Для успішної реалізації наступності та перспективності в природничо-науковій освіті дітей необхідно:

1. створювати умови для розвитку пізнавального інтересу до різних галузей наукового знання і довкілля, поступово перетворюючи його в потребу пізнавати нове;
2. спонукати розвиватися творчо, чому сприятиме введення елементів проблемності в освітній процес, включення пошукових та дослідницьких видів діяльності, завдань на активізацію дитячої уваги і мислення;
3. сприяти ситуаціям успіху, підтриманню та збереженню психічного і психологічного здоров'я дітей;
4. вибудовувати освітній процес на засадах інтеграції, ураховуючи життєвий досвід, уявлення дітей, який буде відповідати їхнім віковим особливостям [40, с. 16–17].

Окрім досліду, як головного методу пошуково-дослідної діяльності, програмою «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» окреслені такі методи:

1) Едьютейнмент – це нова освітня технологія, яка ґрунтується на отриманні дитиною та педагогом задоволення від процесу навчання (первинного інтересу до предмета, явища, інформації), заснована на концепції захоплення від розваги в навчанні.

Едьютейнмент – це одночасне навчання і задоволення цікавості, яке веде до глибокого захоплення проблемою, запропонованою дитині дорослим або сформульованою самостійно.

Основними характеристиками використання едьютейнменту є: неформальна обстановка та позитивна атмосфера на «заняттях», відсутність заборон і строгих меж, мінімальний контроль із боку дорослого, з обов'язковим урахування індивідуальних темпів діяльності дитини, непередбачуваність прикінцевого результату, можливість активного спілкування одне з одним, взаємного збагачення знаннями та формування пізнавального інтересу;

2) Створення колекцій. Метою таких колекцій є фіксація спостережень за різними об'єктами, задля порівняння явищ природи, побачених в різні пори року. У колекціях можуть бути відеоматеріали та фотографії, гербарії, різноманітні об'єкти неживої природи (наприклад: каміння, насіння, плоди) тощо. Отже, накопичуються колекції, які допомагають пригадати, як змінювалися об'єкти, уважно роздивитися, не поспішаючи, та порівняти їх, можливо помітити нові властивості, наочно побачити динаміку змін, розмаїття об'єктів природи, проаналізувати отриману інформацію, зробити висновки, а потім перевірити їх.

3) Моделювання явищ і процесів – це доступний, наочний та образний метод ознайомлення дітей із довкіллям. Цей метод допомагає дітям зрозуміти суть явища, роздивитися процес, відкрити для себе принцип його дії, визначити умови, за яких він може діяти. Головне у даному методі – це пояснити дітям умовність моделювання, зосередити їхню увагу на тому, що діє так, як у природі, майже так, як у природі, і тільки трішечки схоже на те, що відбувається в природі;

4) Вправи на асоціації допомагають дітям подивитися на звичне незвичним поглядом. А тому, побачити те, чого раніше не бачили, поглибити свої знання дітей та детальніше вивчити об'єкт [40, с. 16–17].

Досліджуючи проблематику інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, вважаємо за доцільне окреслити завданнями при організації пошуково-дослідницької діяльності з дітьми шостого року життя.

Так, такими завданнями є:

- формування знань про природу як єдину систему, в якій об'єкти і явища співіснують у причинно-наслідкових зв'язках;
- на основі засвоєних знань продовжувати формувати навички пошуководослідницької діяльності;
- продовжувати вчити дітей самостійно висловлювати припущення та проводити дослідження;
- закріпити вміння аналізувати та синтезувати результати досліджень;
- продовжувати розвивати мовлення;
- виховувати самостійність, наполегливість, впевненість в собі.

Відповідно, для досягнення високих результатів в поставлених завданнях існують такі шляхи:

1. Активно використовувати засоби для зацікавлення дітей. Залучення «дива» до роботи з дітьми (гості; чарівні мішечки, скриньки; мультфільми; детективні історії).
2. Впровадження умовних позначок при фіксації результатів та вивчення шаблонних висловів для побудови виступу.
3. Створення в групі куточків дослідницької діяльності з відповідним обладнанням.
4. Включення дослідів та експериментів до занять, або як частина, або як цілісне заняття.
5. Проведення сюжетно-рольових ігор, вправ, лабораторних робіт.
6. Розвивати вміння складати описові розповіді наукового стилю на заняттях на основі дослідницької роботи [18, с. 87–88].

Отже, систематичне використання пошуково-дослідницької діяльності активізує у дітей розвиток самостійного творчого мислення, пізнавальної

активності та інтелектуального розвитку в цілому. Крім того, що важливо, така діяльність приносить дошкільникам радість самостійних відкриттів і розкриває інтерес та любов до природи.

Висновки до розділу 2

Другий етап дослідження був спрямовано на теоретичний аналіз змісту пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку, як засобу інтелектуального розвитку у навчально-вихованому процесі:

У результаті аналізу теоретичних джерел з теми дослідження, було виявлено, Проблема пошуково-дослідницької діяльності дітей у психолого – дошкільній літературі, починаючи з раннього дошкільного віку, досліджувалась багатьма психологами та педагогами, як в історично-педагогічній спадщині, так і в сучасних дослідженнях.

Установлено, що дослідницька діяльність дітей сприяє формуванню елементарних знань та навичок пошукової роботи, підвищенню інтересу до явищ живої і неживої природи, активізації самостійної розумова діяльність дошкільників.

У свою чергу, пошуково-дослідницька діяльність створює умови для вирішення та точного розуміння проблем, питань, які постають перед дитиною в процесі навчання. Важливим в такій роботі є те, що діти самостійно роблять «відкриття» у світі природи.

Виявлено, що елементарна пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою забезпечує найбільш високий ступінь активності в самодіяльності дітей.

Теоретично встановлено, що одним з головних засобів пошукової діяльності дітей дошкільного віку є досліди. Надано визначення поняттю «дослід». Розглянута структура досліду, яка включає в себе чотири етапи. Розкрито види дослідів, які проводяться у дошкільному навчальному закладі: ілюстративний або демонстраційний та навчальний.

Докладно розглянуті принципи та правила пошуково-дослідницької роботи у природі. Відзначено, що у процесі пошукової діяльності доцільно застосовувати різноманітні прийоми, а саме: практичні дії з предметами, їх обстеження, запитання пошукового характеру, розповіді дорослого і однолітків, пояснення і показ, художнє слово, замальовування спостережуваних явищ і об'єктів, розглядання ілюстративного матеріалу.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПОШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Організація пошуково-дослідницького розвивального середовища у закладах дошкільної освіти для дітей старших вікових груп

Створення в закладі дошкільної освіти повноцінного розвивального середовища та забезпечення відповідної позиції вихователя в організації діяльності дошкільників визначається, як провідний засіб у процесі реалізації завдань сучасного реформування освіти.

Як зазначає А. Богуш, розвивальне середовище створює потенційні можливості для позитивного впливу різноманітних чинників у їх взаємодії на інтелектуальний розвиток дитини і формування цілісної особистості [10, с. 24].

Отже, розвивальне середовище визначається, як сукупність певних умов, що забезпечують різнобічний розвиток дітей, шляхом використання матеріальних об'єктів у процесі їхньої діяльності.

Відзначимо, що розвивальне середовище повинно будуватися за умови дотримання таких принципів: 1) принцип поваги до потреб дитини; 2) принцип поваги до думки дитини; 3) принцип функціональності; 4) принцип випереджаючого характеру змісту навчання; 5) принцип динамічності [20, с. 14].

Створюючи розвивальне середовище в закладі дошкільної освіти, необхідно враховувати фізіологічні та психологічні особливості дітей, а саме: віковий склад дошкільників, рівень їхнього розвитку, інтереси, здібності, особистісні якості тощо.

Серед основних функцій розвивального середовища в навчально-виховному процесі старших дошкільників виділяємо такі:

- розвивальна інтегративна функція;
- функція формування певного рівня освіти і соціального замовлення на певній території;
- стимулювальна функція середовища, що розвиває у п'ятирічок пізнавальний інтерес, мотивує їх до дій. Визначальна роль відводиться вихователю, який стимулює розвиток дитини;
- функція збереження психологічного здоров'я. Освітнє розвивальне середовище є найважливішим для дитини чинником, що впливає на її позитивний емоційний стан у навчально-виховному процесі;
- виховна функція середовища реалізується через співробітництво, в педагогічному просторі дитина-педагог-дитина, позитивні взаємовідносини [39, с. 63–64].

Розвивальний простір групового приміщення передбачає створення спеціальних осередків. Так у групових приміщеннях закладів дошкільної освіти рекомендовано створювати такі розвиваючі осередки: природознавчі; пошуково-дослідницької діяльності, ігрової діяльності; музичний; художнього слова; розвивального навчання; спортивний; трудової діяльності; народознавства; відпочинку та усамітнення; співпраці з батьками [46, с. 219].

Відповідно до предмета нашого дослідження надамо докладну характеристику такого розвивального середовища, як пошуково-дослідницької діяльності.

Звернемо увагу, що з метою розвитку пошуково-дослідницької діяльності, доречно створювати природничо-наукові центри, міні-лабораторії, природничі осередки.

Для пошуково-дослідницької діяльності бажано підготувати такі матеріали та обладнання:

- прилади-помічники: мікроскоп, лупи, чашкові ваги, пісочні годинники, компаси, різноманітні магніти, біноклі;
- прозорий та непрозорий посуд (різного виду та об'єму): пластикові пляшки, склянки, відра;

- природні матеріали: різного кольору і форм камінчики, мінерали, гли, вугілля, різнокольоровий пісок, землю, мушлі, шкаралупу горіхів, шматочки кори дерев, гілочки, листя, мох, пух, мох, насіння офочів та фруктів;

- підручні матеріали: латочки тканин, дрiт, дерев'яні, пластмасові, металеві предмети, дерев'яні катушки, інше;

- технічні матеріали: гайки, гвинти, цвяхи; різні види паперу: звичайний альбомний, кальку, наждачний тощо; барвники; медичні матеріали: піпетки, гумові груші, колби, пробірки, дерев'яні палички, вату, мензурки, шприци (пластмасові без голок), марлю, мірні ложечки;

- інші матеріали: дзеркала, повітряні кулі, олію, муку, сіль, кольорове і прозоре скло, форми, піддони, плоске блюдо, стеки, учнівські лінійки, сито, сітку, сірники, сірникові коробки, нитки та голки, шпильки, різнокольорові гудзики, соломинки для коктейлю, дерев'яні зубочистки;

- ігрове устаткування [53, с. 38–39].

Змістом дослідів у закладі дошкільної освіти є: нежива природа (сонце, повітря, вода, ґрунт, явища природи); тваринний світ; рослинний світ та організм людини.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає такі теми для проведення дослідів, кожна тема має свою мету і приклад досліду: тема «Сонце»; тема «Повітря»; тема «Вода»; тема «ґрунт»; тема «Явища природи»; тема «Рослини»; тема «Тварини»; тема «Я і природа»; тема «Пісок»; тема «Сніг»; тема «Лід» [65].

Важливою складовою пошуково – дослідницького розвивального середовища вважаємо є наявність спеціального одягу для роботи в лабораторії (фартушки водонепроникні, нарукавники, захисні маски і окуляри, гумові рукавички). Також доцільно розробити технологічні карти дослідів. Крім того до пошуково-дослідницьких осередків доречно віднести куточок живої природи.

Слід зазначити, що пошуково-дослідницьке розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти є важливим елементом у інтелектуальному розвитку дошкільника.

3.2. Розроблення методичного забезпечення з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності

Наступний етап дослідження був спрямований на розробку практичного забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності. Тому відповідно до проблеми і тематики дослідження проведена розробка й укладання навчального посібника за темою «Методичне забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності».

Метою розробки і укладання посібника вбачається у складанні плану пошуково-дослідницької діяльності та розробці відповідних практичних занять для дітей старшого дошкільного віку, як провідного засобу їх інтелектуального розвитку. При цьому враховується той факт, що діти старшого дошкільного віку вже ознайомлені з основними явищами природи та їх властивостями. Наведений матеріал слугує розширенню знань дітей про воду, повітря, ґрунт, пісок, лід, сніг.

Одним із завдань вбачається в укладанні термінологічного словника відповідно до мети зазначеного посібника. До термінологічного словника були включені та надано визначення таким поняттям, як: «інтелект», «розвиток», «інтелектуальний розвиток», «пошукова-дослідницька діяльності», «експеримент», «дослід».

Методичний посібник складається з п'яти розділів. У першому розділі представлено звернення укладача посібника, в якому визначено основну його мету та завдання. Та визначено термінологічний словник, відповідно до мети

практичного забезпечення посібника. Другий розділ методичного посібника містить у собі планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у зимовий та літній періоди. У третьому розділі запропоновані дослідження для дітей старшого дошкільного віку у процесі пошукової діяльності. Зазначенні досліди запропоновано проводити з води, льоду, снігу, повітря, ґрунту та піску. Короткий змістовний опис цікавих наукових фактів відносно особливостей природних властивостей та явищ природи презентовано у четвертому розділі. П'ятий розділ передбачає конспекти практичних занять з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку у пошуковій діяльності за темами: «Лабораторія Крапа та Крапельки.»; «Досліди з водою»; «Повітря навколо нас», «Чарівна піщинка».

Передбачається, що презентовані у методичному посібнику види практичних занять та форм роботи, будуть доцільними помічниками для вихователів дошкільних навчальних засобів у процесі інтелектуального розвитку старших дошкільників засобом пошукової діяльності.

Висновки до розділу 3

У даному розділі дослідження було докладно розглянуто особливості організації пошуково-дослідницького розвивального середовища у закладах дошкільної освіти для дітей старших вікових груп

Було визначено, розвивальне середовище – розвивальне середовище визначається, як сукупність певних умов, що забезпечують різнобічний розвиток дітей, шляхом використання матеріальних об'єктів у процесі їхньої діяльності. Були проаналізовані основні принципи та функції розвивального середовища.

Відповідно до предмета дослідження надано докладну характеристику такого осередка розвивального середовища, як пошуково-дослідницького. Окреслені прилади, предмети, матеріалами, різноманітні засоби, якими наповнюється таке середовище.

Визначено, що пошуково-дослідницьке розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти є важливим елементом у інтелектуальному розвитку дошкільника.

Практична частина дослідження була спрямована на розроблення методичного забезпечення з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.

Тому відповідно до проблеми і тематики дослідження проведена розробка й укладання навчального посібника за темою «Методичне забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності».

Метою розробки і укладання посібника вбачається у складанні плану пошуково-дослідницької діяльності та розробці відповідних практичних занять для дітей старшого дошкільного віку, як провідного засобу їх інтелектуального розвитку. При цьому враховувався той факт, що діти старшого дошкільного віку вже ознайомлені з основними явищами природи та їх властивостями.

Методичний посібник передбачає різноманітні практичні завдання для дітей старшого дошкільного віку та складається з п'яти розділів.

Передбачається, що презентовані у методичному посібнику види практичних занять та форм роботи, будуть доцільними помічниками для вихователів дошкільних навчальних засобів у процесі інтелектуального розвитку старших дошкільників засобом пошукової діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Доліджуючи проблематику інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності, перш за все нами проведено теоретичний аналіз джерел за тематикою нашого дослідження. Так, було теоретично проаналізовано, що найбільш глибоко проблема інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку висвітлена в роботах таких вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів, як О. Буров, Л. Виготський, Л. Венгер, О. Запорожець, П. Гальперін, Ж. Піаже, М. Поддьяков, Н. Тализіна та ін. Так, для успішного інтелектуального розвитку дітей, на думку науковців, потрібно максимально співвідносити пізнавальні завдання з рівнем розвитку мисленнєвих операцій і можливостей кожної дитини.

Психолог Л. Виготський висуває теорію «про зону найближчого та зону актуального розвитку». Так, величина зони актуального розвитку – важливий показник навчання дитини, рівня інтелектуального розвитку, який вона має тепер. І саме визначення не дозрілих на сьогоднішній день, але тих, що знаходяться на стадії дозрівання процесів і складають основну задачу діагностики розвитку.

Розглянуто погляди таких науковців, як О. Бурова, Є. Жарикова, Д. Векслером та С. Дж. Гулдома, Г. Спенсера, Л. Термана, С. Єфименко щодо їх трактування поняття «інтелект». Зазначено що досі вчені не дійшли до єдиного визначення сутності поняття «інтелект». Визначення поняття «інтелект» досить багатоміське, його аспекти дослідження постійно розширюються.

Проведено теоретичний аналіз концепцій інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку. Загалом були розглянуті концепції відносно структури інтелекту таких науковців, як: теорія множинного інтелекту Г. Гарднера; необіхевіористська модель структури інтелекту Дж.-П. Гілфорда («стимул-латентна операція – реакція»); теорія ієрархічної структури інтелекту Д. Векслера (вербальна та невербальна складові інтелекту); за

теорією Р. Стернблєрга інтелект вбачається у отримання і переробки інформації виділяючи його трикомпонентну структуру: мета компоненти, компоненти виконання та компоненти набуття знань або компоненти засвоєння; М. Холодна виділила вісім основних підходів, для кожного з яких характерна власна концептуальна лінія в трактуванні терміну «інтелект».

Проаналізовано, що у всіх зазначених підходах можна виділити загальні положення про те, що інтелект є сукупністю всіх пізнавальних процесів, що забезпечують пізнання навколишнього світу й адаптацію до нього. Крім того, у дослідженнях простежується принцип єдності інтелекту та мислення, їхнього зв'язку з особистістю.

Загалом зроблено висновок, що інтелект – це система розумових операцій, стиль і стратегія вирішення проблем, ефективний індивідуальний підхід до ситуації, що вимагає пізнавальної активності й когнітивного стилю; певний рівень розвитку мисленнєвої діяльності особистості, що забезпечує можливість набувати нові знання та ефективно використовувати їх у життєдіяльності.

Досліджуючи поняття «інтелект», в контексті дослідження інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, проаналізовано поняття «розвиток». Відтак, встановлено, що розвиток – це сталий процес, що веде до якісно нових утворень й має відбуватися у відповідності до певних умов.

Зроблено акцент на тому, що розвиток в кожному віковому періоді має свої особливості, при чому він супроводжується різними факторами, які на нього впливають. Так, період активного розвитку припадає на дошкільне дитинство.

2. Надана психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного віку. Зазначено, що старший дошкільний вік, вважається періодом стрімкого інтелектуального розвитку дитини, який базується на яскравих образах, емоційності, жвавості та імпульсивності поведінки дитини.

Відмічено, що на шостому році життя у дітей формується такі психічні утворення: інтелектуальні (цікавість, допитливість, почуття гумору, подив); моральні (почуття сорому, почуття гордості, дружби); естетичні (почуття прекрасного, героїчного).

Аналізуючи психолого-педагогічні особливості дитини старшого дошкільного віку, з'ясовано, що можливості інтелектуального розвитку дитини шостого року життя дуже високі та найрезультативніші.

Досліджуючи проблему інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку, була виявлена необхідність у теоретичному аналізі основ розумового виховання. Адже саме розумове виховання дітей є головною передумовою їх інтелектуального розвитку.

Так була розглянута мета, завдання та засоби розумового виховання дітей дошкільного віку. Виявлено, що у старшому дошкільному віці виявляються такі якості розумової діяльності дитини, як: допитливість; критичність; кмітливість; вдумливість. Відзначено, що надзвичайно сприятливим середовищем для розвитку пізнавальної активності й відповідно інтелектуального розвитку дітей є природа й відповідно пошукова діяльність.

3. Другий етап дослідження був спрямовано на теоретичний аналіз змісту пошукової діяльності дітей старшого дошкільного віку, як засобу інтелектуального розвитку в освітньому процесі.

Встановлено, що пошукова діяльність дітей сприяє формуванню елементарних знань та навичок пошукової роботи, підвищенню інтересу до явищ живої і неживої природи, активізації самостійної розумової діяльності дошкільників.

Теоретично встановлено, що одним з головних засобів пошукової діяльності дітей дошкільного віку є досліді. Надано визначення поняттю «дослід». Розглянута структура досліді, яка включає в себе чотири етапи. Розкрито види дослідів, які проводяться у дошкільному навчальному закладі: ілюстративний або демонстраційний та навчальний.

У свою чергу, пошуково-дослідницька діяльність створює умови для вирішення та точного розуміння проблем, питань, які постають перед дитиною в процесі навчання. Важливим в такій роботі є те, що діти самостійно роблять «відкриття» у світі природи.

Докладно розглянуті принципи та правила пошуково-дослідницької роботи у природі. Відзначено, що у процесі пошукової діяльності доцільно застосовувати різноманітні прийоми, а саме: обстеження, практичні дії з предметами, запитання пошукового характеру, розповіді вихователя та однолітків, показ і пояснення, художнє слово, замальовування спостережуваних явищ і об'єктів, розглядання ілюстративного матеріалу.

Розглянуто особливості пошуково-дослідницька діяльність за альтернативною програмою формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт».

4. У практичній частині дослідження було докладно розглянуті особливості організації пошуково-дослідницького розвивального середовища у закладах дошкільної освіти для дітей старших вікових груп. Першр за все, визначено, що розвивальне середовище – розвивальне середовище – розвивальне середовище визначається, як сукупність певних умов, що забезпечують різнобічний розвиток дітей, шляхом використання матеріальних об'єктів у процесі їхньої діяльності. Були проаналізовані основні принципи та функції розвивального середовища.

Так, надано докладну характеристику такого осередка розвивального середовища, як пошуково-дослідницького. Окреслені прилади, предмети, матеріалами, різноманітні засоби, якими наповнюється таке середовище.

Визначено, що пошуково-дослідницьке розвивальне середовище у закладі дошкільної освіти є важливим елементом у інтелектуальному розвитку дошкільника.

Основна практична частина дослідження була спрямована на розроблення методичного забезпечення з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності, тому відповідно

до проблеми і тематики дослідження проведена розробка й укладання навчального посібника за темою «Методичне забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності».

Метою розробки і укладання посібника вбачається у складанні плану пошуково-дослідницької діяльності та розробці відповідних практичних занять для дітей старшого дошкільного віку, як провідного засобу їх інтелектуального розвитку. При цьому враховувався той факт, що діти старшого дошкільного віку вже ознайомлені з основними явищами природи та їх властивостями.

Методичний посібник передбачає різноманітні практичні завдання для дітей старшого дошкільного віку та складається з п'яти розділів. У першому розділі представлено звернення укладача посібника, в якому визначено основну його мету та завдання. Та визначено термінологічний словник, відповідно до мети практичного забезпечення посібника. Другий розділ методичного посібника містить у собі планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у зимовий та літній періоди. У третьому розділі запропоновані дослідження для дітей старшого дошкільного віку у процесі пошукової діяльності. Зазначенні дослідження запропоновано проводити з води, льоду, снігу, повітря, ґрунту та піску. Короткий змістовний опис цікавих наукових фактів відносно особливостей природних властивостей та явищ природи представлено у четвертому розділі. П'ятий розділ передбачає конспекти практичних занять з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку у пошуковій діяльності за темами: «Лабораторія Крапа та Крапельки. Досліди з водою»; «Повітря навколо нас», «Чарівна піщинка».

Передбачається, що представлені у методичному посібнику види практичних занять та форм роботи, будуть доцільними помічниками для вихователів дошкільних навчальних засобів у процесі інтелектуального розвитку старших дошкільників засобом пошукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєв Б. Г. Теорія структурно-рівневого інтелекту. URL: <http://psih.pp.ua/20844> (дата звернення: 01.10.2022).
2. Андрющенко Т. К. Експериментальна модель процесу розвитку дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 26. Ужгород: Вид-во ДВНЗ Ужгородський національний університет, 2013. С. 15–18.
3. Бабюк Т. Й. Організація дослідницько-експериментальної діяльності дітей у природі. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2012. 64 с.
4. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Як визначити рівень розумового розвитку: «Серія азбука для батьків». Тернопіль, 2011. С. 46–66.
5. Безсонова О. К. На захисті майбутнього – з дитинства, або Педагогіка емпатуерменту в дошкільному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 3. С. 11-17.
6. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: навч.-метод. видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
7. Беленка Г. Експерементування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання*, 2007. № 5. С.6–9.
8. Беленька Г. В. Науменко Т. С., Половіна О. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 115 с.
9. Беленька Г., Машовець М. Прогулянка – час яскравих вражень, активності й пізнання. *Вихователь-методист* №6. 2018. URL: <http://leleka.rv.ua/yak-organizuvaty-progulyanku-v-dnz-veselo-i-korysno-konsultaciya-dlyavuhovateliv-2.html> (дата звернення: 23.09.2022).
10. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для ВНЗ. Київ: Вид. дім «Слово», 2008. 408 с.

11. Буров О.Ю. Динаміка розвитку інтелектуальних здібностей обдарованої особистості у підлітковому віці. Київ: Тов «Інформаційні системи», 2012. 258 с.
12. Василенко В. О. Цінність і оцінка. Київ.: Наук. думка, 2004. 160 с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
14. Венгер Л. За допомогою наочних моделей. Дослідження розвитку пізнавальних здатностей у дошкільному віці. *Дошкільне виховання*. 2005. № 3. С. 6–7.
15. Влох В. І. Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників у природі: навч.-метод. посіб. 2014. 27 с.
16. Волинець В.Ю., Стаднік Н.В. Особливості експериментально-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Випуск № 2(38), 2019. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4383> (дата звернення: 06.10.2022)
17. Волков Б. С. Дошкільна психологія: навчальний посібник. Київ, 2007. 214 с.
18. Гавриш Н. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. Закладів. Донецьк: «ЛІРА», 2014. 120 с.
19. Герберт Спенсер та його теорія суспільства. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/sociology/29660/> (дата звернення: 16.10.2022).
20. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини: монографія. Київ: Видавництво РВА «Дніпро-VAL», 2010. 623 с.
21. Гонтаровська Н. Б. Принципи розробки проекту освітнього середовища навчального закладу як передумови розвитку обдарованої особистості. *Обдаровані діти – інтелектуальний потенціал нації держави: матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 8–9 жовт. 2008.* / АПН України, Ін-т обдар. дитини АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України, Ін-т педагогіки АПН України. Київ 2008. С. 14–22.

22. Горшкова О. Г. Цінності – основа соціалізації та духовного розвитку особистості. URL: <http://www.vuzlib.com> (дата звернення: 04.09.2022).
23. Демчук М. Нетрадиційні техніки. Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва. *Палітра педагога*. 2001. №3. С. 22–25.
24. Динаміка розвитку інтелектуальних здібностей обдарованої особистості у підлітковому віці / О. Ю. Буров, В. В. Рибалка, Н. Д. Вінник, В. В. Русова, М.А. Перцев, І.О. Плаксенкова, М.О. Кудрявченко, А. Б. Сагалакова, Ю. М. Черняк; За ред. О. Ю. Булова. Київ: Тов «Інформаційні системи», 2012. 258 с.
25. Дичківська І. Розвивати інтелектуальну обдарованість. *Палітра педагога*. 2004. №2. С. 7.
26. Досліди та експерименти. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/doslidi-taeksperimenti-z-ditmi> (дата звернення: 18.09.2022).
27. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
28. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук Укр. / головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 236.
29. Єфіменко С. Визначення поняття інтелекту у різних концепціях психолого-педагогічних досліджень. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. 2013. Вип. 121 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_121%282%29_24 (дата звернення: 28.10.2022).
30. Завгородня Н.М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» Київ, 2006. 21 с.

31. Ідеї С.Л. Рубінштейна про співвідношення мислення й особистості та їх розвиток. URL: <http://psih.pp.ua/06338> (дата звернення: 07.10.2022).
32. Інтелектуальний розвиток особистості школярів у процесі вивчення природничих дисциплін. URL: <https://naurok.com.ua/intelektualniy-rozvitok-osobistosti-shkolyariv-u-procesi-vivchennya-prirodnichih-disciplin-2494.html> (дата звернення: 17.10.2022).
33. Інтелектуальні здібності дитини / упоряд. С. Д. Максименко, К. С. Максименко, О. П. Главник. Київ: Мікрос СВС, 2003. С. 112.
34. Іщенко Л. В., Мельникова О. М. Розвиток дослідницьких здібностей. у ДСДВ. *Науковий вісник. Ужгородського університету. Сер.: «Педагогіка. Соціал. робота»*. 2019. С.75–78.
35. Карабаєва І. Сучасні підходи до понятійно-термінологічного забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ДНЗ. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 31. С. 129-134.: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_31_27 (дата звернення: 14.10.2022).
36. Карапузова І. Дитяче експериментування: реалії та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9 (63). С. 39.
37. Карук І. В. Пізнавально-дослідницька діяльність з дітьми раннього дошкільного віку. *Молодий вчений*. № 5.2 (69.2). 2019. С.136-139.
38. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід) : монографія. Київ: Стилос, 2000. 336 с.
39. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2 ч. Ч. 1. Київ: Освіта, 2009. 302 с.
40. Крутій К. Л., Стеценко І.Б. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Зима-білосніжка. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2017. 124 с.

41. Кулачківська С. Є. Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника. *Психічний розвиток дитини дошкільника. Навчальний посібник для педагогів*. Київ: Світоч, 2004. 75 с
42. Лисенко Н. В. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. *Дитячий садок*. 2014. № 25–26. С. 10–20.
43. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
44. Лисенко Н.В. Педагогіка українського довкілля: навч. посіб. У 3-х частинах. Ч. 2: Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
45. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.
46. Лохвицька Л. В. Створення навчально-ігрового довкілля для пізнавального розвитку дошкільника. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство*. Київ: Контекст, 2000. С.219–222.
47. Луначек В. Е. Інформаційно-комунікаційні технології в управлінні загальноосвітнім навчальним закладом. Харків. Основа, 2004. 96 с.
48. Любченко І. І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення у старших дошкільників, інноваційні підходи виконання концепції розвитку дошкільної освіти 2010-2016р.: навчально-методичний посібник. Умань : ВПЦ Візаві. 2011. 134 с.
49. Методика ознайомлення дітей з природою: Хрестоматія / наук. ред. та упоряд. Н. М. Горопаха. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. 432 с.
50. Методика проведення спостереження. Поради педагогам. URL: https://dnz38.at.ua/publ/metodika_provedennja_sposterezhennja/1-1-0-7 (дата звернення: 23.09.2022).

51. Нестеренко В. В., Дробязко Л. О. Сутність та особливості пізнавальної активності дітей дошкільного віку. URL: http://sandavak.narod/stud_stat/drobyazko.pdf (дата звернення: 14.09.2022).
52. Ніколаєнко В.М. Екологічне виховання в ДНЗ. 2-6 років. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 207 с.
53. Носачова Т. П. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку: збірник методичних матеріалів. *Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація та зміст роботи*. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 211 с.
54. Орлинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
55. Основи соціальної психології: навчальний посіб. За ред. М.М. Слюсаревського. Київ: Міленіум, 2008. 495 с.
56. Охрім О. Я. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. 2012. 90 с.
57. Педагогічний експеримент / В. І. Євдокимов, Т. П. Агапова, І. В. Гавриш та ін. Харків: ОВС, 2001. 148 с.
58. Періодизація психічного розвитку за Л. С. Виготським. URL: https://pidru4niki.com/1298010837062/psihologiya/periodizatsiya_psihichnogo_rozvitku_lsvigotskim (дата звернення: 07.09.2022).
59. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с.
60. Плохій З.П. Ознайомлення з природою. Найпростіші досліди. *Палітра педагога*. 2001. № 3. 58 с.
61. Плохій З.П. Я і Світ навколо. *Дошкільне виховання*, 2008. № 7. С. 28–29.
62. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Підручник. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.
63. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Академвидав», 2006. 207 с.

64. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 01.01.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

65. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) (нова редакція) від 22.05.2021 № 615 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 15.10.2022).

66. Про Національну доктрину розвитку освіти України від 17.04.2002 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

67. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII Дата оновлення: 27.10.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.10.2022).

68. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція) У 2 ч. Ч.1 Від народження до трьох років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова та ін.; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. 204 с.

69. Рожок Т.Л., Костецька О.А. Від маленької цеглинки – до розумної дитинки. Дидактично-ігровий посібник. Вінниця: КУ «ММК», 2018. 15 с.

70. Савенков А. І. Пізнання у дії або як провести експеримент. *Обдароване дитя*. 2003. № 4. URL: http://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/04_technology_savenkov/index.htm (дата звернення: 21.09.2022).

71. Савенков О. Пробудити дослідника в дитині. *Дошкільне виховання*. 2013. № 2 С. 2–7.

72. Сапрунова О.Г. Концептуальні моделі інтелектуальної обдарованості особистості Г.Гарднера і Дж.Гілфорда. *Моделювання*

інноваційних систем навчання й виховання обдарованих дітей: теорія і практика: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 24 берез. 2015 р. Харків: «Оперативна поліграфія». С. 189–195.

73. Смульсон М.Л. Інтелект і ментальні моделі світу *Наукові дослідження когнітивної психології*. Острог: Вид-во: Національного університету «Острог», 2009. Вип. 12. С. 38–49.

74. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В.В. Радула. Київ: «Екс Об», 2004. 304 с.

75. Стернберг Р., Григоренко Е. Модель структури інтелекта Гилфорда: структура без фундаменту. Основные современные концепции творчества и одаренности. URL: <http://konogonka.com/archives/330> (дата звернення: 12.09.2022).

76. Стеценко І. Конструюємо математичні казки. *Дошкільне виховання*. 2015. №9. С. 13–15.

77. Теорія Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. URL: <https://alexus.com.ua/teoriya-zh-piazhe-pro-intelektualnij-rozvitok-ditini/> (дата звернення: 12.09.2022).

78. Теорія розвитку вищих психічних функцій Л.С. Виготського. URL: https://pidru4niki.com/17021027/psihologiya/teoriya_rozvitku_vischih_psihichnih_funktsiy_vigotskogo (дата звернення: 12.09.2022).

79. Терман Л. Біогенетичні підходи до дослідження психіки дитини. URL: http://medu.pp.ua/vozrastnaya-psihologiya_783/biogenetichni-pidhodi-doslidjennya-psihiki-39698.html (дата звернення: 14.10.2022).

80. Тименко В.П., Довгий С.О., Мельник М.Ю., Тригуб Т.М., Кузьмінець М.П. Практичний інтелект учнівської молоді: діагностика обдарованості: монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. 176 с.

81. Ушинский К. Д. Проблемы педагогики. Львів: Изд-во УРАО, 2002. 592 с.

82. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. Київ: Голов. Ред. УРЕ, 1986. 800 с.
83. Характеристика тестів діагностування інтелекту. URL: https://pidru4niki.com/18340719/psihologiya/harakteristika_testiv_diagnostuvannya_a_intelektu (дата звернення: 01.10.2022).
84. Холодная М.А. Психологические механизмы интеллектуальной одаренности. URL: https://pidru4niki.com/14051003/psihologiya/holodnaya_psihologiya_intellekta_paradoksy_issledovaniya (дата звернення: 10.10.2022).
85. Швайка Л. А. Експериментальна діяльність у ДНЗ. Харків: Основа, 2009. 192 с.
86. Шумей Т. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2008. № 2–6. С. 15–18.
87. Ягупов В.В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с.
88. Яришева Н. Ф. Цільові прогулянки до парків та скверів. *Дошкільне виховання*, 2003. №9. С. 18–20.

ДОДАТКИ

Додаток А

Куточок природи і дослідництва – де знаходяться кімнатні рослини, обладнання для догляду за ними, інвентар для роботи у куточку природи, матеріал для ручної праці, дослідно-експериментальної діяльності дітей у природі, ігровий природний матеріали для виконання завдань з теорії розв'язання винахідницьких завдань.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

*Методичний посібник з практичного забезпечення
інтелектуального розвитку
дітей старшого дошкільного віку
засобами пошукової діяльності*

Укладач: студентка групи ЗДОМ-17

Кисла Олена Сергіївна

Кривий Ріг

2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика укладання посібника з методичного забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.....	1
1.1. Звернення укладача посібника	1
1.2 Термінологічний словник.....	1
РОЗДІЛ 2. Планування пошукової діяльності в процесі вивчення вивчення природних властивостей і явищ у зимовий та літній період.....	1
2.1. Планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у зимовий період.....	1
2.2. Планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у літній період.....	1
РОЗДІЛ 3. Рекомендовані дослідження для дітей старшого дошкільного віку в процесі вивчення природних властивостей і явищ.....	1
3.1. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з водою.....	1
3.1.1. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з льдом.....	1
3.1.2. Досліди для дітей старшого дошкільного віку зі снігом.....	1
3.2. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з повітрям.....	1
3.3. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з ґрунтом та піском.....	1
РОЗДІЛ 4. Короткий змістовний опис цікавих наукових фактів відносно особливостей природних властивостей та явищ природи	1
4.1. «Цікавинки» та наукові факти про особливості природних властивостей та явищ природи.....	1
РОЗДІЛ 5. Конспекти практичних занять з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності.....	1
5.1. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку у пошуковій діяльності «Лабораторія Крапа та Крапельки. Досліди з водою.».....	1
5.2. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку засобами пошукової діяльності «Повітря навколо нас».....	1
5.3. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку засобами пошукової діяльності «Чарівна піщинка».....	1
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

РОЗДІЛ 1

Загальна характеристика укладання посібника з методичного забезпечення інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності

Звернення укладача методичного посібника

У запропонованому методичному посібнику зібрані науково-практичні доробки щодо інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності. В той же час, метою такої пошукової діяльності є інтелектуальний розвиток старших дошкільників. Пошукова діяльність старших дошкільників базується на найпростіших дослідах в неживій природі.

Інтелектуальний розвиток старшого дошкільника характеризується активністю таких розумових операцій, як аналіз, порівняння, зіставлення, а також високим емоційним ставленням до пізнавального об'єкта [12].

Психолого-педагогічними дослідженнями встановлено, що за допомогою пошуково-дослідницької діяльності у дитини досить легко формуються інтелектуальні та практичні дії, розвиваються мисленнєві процеси. Доцільність експериментування зумовлена розмаїттям природних явищ, змінністю і циклічністю сезонних ознак, прихованістю причинних зв'язків.

Елементарна пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою забезпечує найбільш високий ступінь активності самодіяльності дітей. Вона дозволяє сформувати у дітей уявлення про явища природи, виявити їх причини і взаємозв'язки [5].

Відтак, в сучасних умовах, коли великого значення надається інтелектуальному розвитку, вихованню прагнення до здобуття нових знань розвиткові пізнавальної активності, проведенню дослідів повинно бути приділено значну увагу.

Відповідно, дослід визначається як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт з метою вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей.

Зауважимо, що природознавчі дослідження є одночасно продуктом і процесом. Як продукт природознавчі дослідження є організованим об'ємом знань про фізичний і природний світ. Як процес – це спостереження та експериментування. Дуже важливо, щоб діти брали участь у процесі дослідження природи, оскільки ті вміння, які вони розвинули у собі, будуть переноситися в інші навчальні дисципліни й стануть в нагоді впродовж усього життя. До цих вмінь належать спостереження, опис, порівняння,

передбачення, повідомлення, вимірювання та класифікація. Крім того, пошукова діяльність в природознавстві слугує розширенню знань дітей про воду, повітря, ґрунт, пісок, лід, сніг.

У пошуковій діяльності для дошкільників слід брати до уваги одну з найважливіших умов його ефективності: нові знання як результат «відкриттів» кожної дитини, мають формуватися на основі знань, раніше нею засвоєних. Відтак, нові отриманні нові знання стають базою безперервного інтелектуального розвитку дошкільна [7, с.136].

Пошуково-дослідницька робота у природі ведеться з дотриманням таких основних принципів і правил:

- від простого до складного, від знайомого до незнайомого, спираючись на наявні у дітей знання і досвід;
- врахування особливостей певної пори року;
- доведення експерименту до кінця;
- повторення дослідів для уточнення, поглиблення знань про той чи інший об'єкт або явище;
- підсумок результату досліду;
- виховання дбайливого ставлення до речей, що оточують, до природи з використанням позитивних прикладів поведінки дорослих і малюків [10, с. 18]. У процесі пошуково-дослідної роботи доречно застосовувати різноманітні прийоми: обстеження, практичні дії з предметами, запитання пошукового характеру, розповіді свої і дітей, пояснення і показ, художнє слово, розглядання ілюстративного матеріалу, замальовування спостережуваних явищ і об'єктів. Усе це не лише привчає вихованців виконувати вказівки, а й спонукає їх самостійно аналізувати явища, віднаходити причини й зв'язки, робити певні висновки.

У дослідницькій роботі пошукове завдання виконується практично, що відповідає наочно-дієвому типу мислення дітей дошкільного віку. У більшості дослідів результат можна отримати відразу. Це також стимулює інтелектуальний розвиток дошкільників [13, с. 147].

Найважливіше відзначимо, що безпосередні спостереження за об'єктом чи явищем природи та серії дослідів будуть педагогічно ціннішими порівняно зі словесною інформацією, яку діти отримали на кількох заняттях у приміщенні.

Отже метою розробки і укладання посібника вбачається у складанні плану пошуково-дослідницької діяльності та розробці відповідних практичних занять для дітей старшого дошкільного віку, як провідного засобу їх інтелектуального розвитку. При цьому враховується той факт, що діти старшого дошкільного віку вже ознайомлені з основними явищами

природи та їх властивостями.

Одним із завдань вбачається в укладанні термінологічного словника відповідно до мети зазначеного посібника. Наведений матеріал слугує розширенню знань дітей про воду, повітря, ґрунт, пісок, лід, сніг.

В посібнику запропоновано конспекти занять з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності; розроблені плани роботи з дітьми старшого дошкільного віку у пошуковій діяльності відподно до зимової та літньої пори року; розроблені заняття з дослідницької діяльності дітей; для роботи з дітьми старшого дошкільного віку; укладені короткі змістовні розповіді та цікаві наукові факти відносно особливостей природних явищ та властивостей.

1.2. Термінологічний словник

У даному термінологічному словнику надано визначення таким поняттям: «інтелект», «розвиток», «інтелектуальний розвиток», «пошукова-дослідницька діяльності», «експеримент», «дослід».

Інтелект – це система психологічних механізмів, які зумовлюють можливість будувати всередині індивіда адекватну модель (картину) навколишнього світу, оптимально організовувати свою поведінку і діяльність у ньому, створюючи прядок із хаосу на основі приведення у відповідність індивідуальні потреби з об'єктивними вимогами реальності.

Розвиток – це кладний процес об'єктивної дійсності за результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес об'єктивної дійсності за результатом якого є виникнення якісно нового.

Інтелектуальний розвиток – безперервний процес, який відбувається у вченні, праці, іграх, життєвих ситуаціях, і що найбільш інтенсивно відбувається у ході активного засвоєння і творчого застосування знань. Інтелектуальний розвиток старшого дошкільника характеризується активністю таких розумових операцій, як аналіз, порівняння, зіставлення, а також високим емоційним ставленням до пізнавального об'єкта.

Пошукова-дослідницька діяльність – це особливий вид діяльності, який дає дітям можливість спілкуватися з однолітками, з дорослими, здійснювати з об'єктами різноманітні перетворення, виявляти їхні істотні зв'язки з явищами природи, з життєдіяльністю людини, вчить аналізувати й самостійно робити висновки.

Експеримент – один з основних методів наукового дослідження – вивчення, дослідження явищ і процесів шляхом їх відтворення, моделювання в штучних або природних умовах.

Дослід – відтворення якого-небудь явища або спостереження за новим явищем у певних умовах з метою вивчення дослідження [6, с.11–13].

РОЗДІЛ 2

Планування пошукової діяльності в процесі вивчення вивчення природних властивостей і явищ у зимовий та літній період

2.1. Планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у зимовий період

№	Блок	Грудень	Січень	Лютий
1.	Вода. Лід. Сніг	Дати поняття, що стан води може змінюватись за низької температури: вода перетворюється в лід. Закріпити властивості льоду: слизький, гладенький та ін. Лід твердий, по ньому можна ходити, кататись на ковзанах.	Закріпити властивості води. За допомогою дослідів показати, яка вода може перетворитися в лід і навпаки. Показати різноманітні шляхи дій: виставити на мороз, поставити в морозильник, занести в теплу кімнату, підігріти на вогні, електроплиті.	Проводити спостереження за снігом, льодом на майданчику, показати, що коли лід посипати піском на ньому важко кататись. Так ведуть боротьбу з ожеледицею.
2.	Повітря.Вітер	Показати дітям, що повітря розрізняють за станом: холодне, тепле, гаряче. Визначити, яке буває повітря біля батареї, приладів опалення, на вулиці.	Закріпити знання дітей про те, що вулиці взимку – холодно, а в домі – тепло.	Вчити дітей визначати силу вітру за допомогою спостережень за деревами.
3.	Ґрунт	Спостереження за замерзлою землею. Спробувати відірвати грудку землі	В куточку природи досліджувати та визначати якості ґрунту: твердий – м'який.	Закріпити якості замерзлого ґрунту, використувати порівняння «твердий, наче камінь» «в активному мовленні дітей.

2.2. Планування пошукової діяльності в процесі вивчення природних властивостей і явищ у літній період

№	Блок	Червень	Липень	Серпень
1.	Вода.	Показати, що від сонця вода швидко нагрівається, випаровується.	Спостереження за клумбами: вранці зволожені, ґрунт чорний, вдень – висохлі.	Показати дітям, що вода може змінювати забарвлення.
2.	Повітря.Вітер	Закріпити знання дітей про те, що вітер не можна побачити. А спостерігати можемо лише його дію.	Звернути увагу дітей, якщо довго немає дощів, то повітря стає сухим та важко дихати.	Закріпити знання дітей, що повітря влітку на вулиці тепліше ніж в приміщенні.
3.	Ґрунт	Показати дітям, що коли довго не поливати землю, то в ній утворюються тріщини.	Поглибити знання дітей про те, що суха земля – легша, ніж волога.	Розглянути зразки ґрунтів. Водити в активний словник дітей слова: «родючі ґрунти», «не родючі ґрунти»

РОЗДІЛ 3

Рекомендовані дослідження для дітей старшого дошкільного віку в процесі вивчення природних властивостей і явищ

3.1. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з водою

Завдання: Закріплювати знання дітей про властивості води (чиста, прозора, брудна, каламутна, забруднена, кольорова, тепла, холодна, розливається, ллється, капає). Формувати у дошкільнят переконання, що вода – це рідина, її не можна поставити, покласти. Розвивати спостережливість, допитливість, здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозв'язки в стані речовин.

Дослід № 1

Припущення: Вода – це рідина.

Хід дослід: Продемонструвати властивість води розливатися в різних напрямках, утворюючи плями різної форми і розміру. Вода ллється єдиною цівкою з посудини носиком (чайник, глечик, поливальниця) і кількома цівками, з посуду, що має овальний або круглий отвір. Чому?

Дослід № 2

Припущення: Смак води залежить від розчинених в ній речовин.

Хід дослід: Запропонувати дітям скуштувати воду на смак. Вона без смаку. Додати ложечку цукру. В іншій посуд ложку солі. Що сталося? З цукром? З сіллю? Якою стала вода? Від чого залежить смак води?

Дослід № 3

Припущення: Температура води залежить від температури навколишнього середовища.

Хід дослід: Запропонувати вихованцям скуштувати воду на смак, доторкнутися до посудини з трохи нагрітою водою кімнатної температури і принесеної з холоду. Від чого залежить температура води? [1].

Дослід № 4

Припущення: Колір води не залежить від барвника.

Хід дослід: У дві прозорі склянки налити воду з водопровідного крана та дощову. Про-понувати порівняти її. У склянки з водою покласти кілька кришталіків мар-ганцевокислого калію. Якого кольору стала вода? Аналогічно проробити дослід, додаючи інші барвники (два-три). Діти роблять висновок, що колір води залежить від барвника.

Дослід № 5

Припущення: Легкі предмети плавають, важкі тонуть.

Хід досліду: У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити піску, глини, дрібних камінців, по 2-3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску), використовуючи послідовні дії. Вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші тонуть, а окремі розчиняються, змінюючи забарвлення води.

Дослід № 6

Припущення: Вода не міняє форми.

Хід досліду: Взяти гумову рукавичку, обережно наповнити її водою з глечика. Спостережати, що вода набула форми рукавички. Зробити такий же дослід з іншими ємностями (бокал, колба, целофановий мішечок, надувна кулька, різні склянки). Зробити висновок: вода змінює форму. Отже, припущення не підтвердилось.

Дослід № 7

Припущення: Легкі предмети плавають, важкі тонуть.

Хід досліду: У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити піску, глини, дрібних камінців, по 2-3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску), використовуючи послідовні дії. Вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші тонуть, а окремі розчиняються, змінюючи забарвлення води.

Дослід № 8

Припущення: Вода сама не рухається вгору.

Хід досліду: Опустіть у воду смужку рушника, виготовленого з паперу. Спостерегайте, що буде відбуватися [1].

Дослід № 9

Припущення: Вода, проходячи через пісок, камінці, забруднюється.

Хід досліду: Для досліду можна використати пластикову пляшку, попередньо розрізавши її на дві частини – більшу і меншу. Спочатку покладіть в лійку крупних річкових камінців, зверху насипте дрібніших камінців, а на них пісок, посередині покладіть найбільший камінець. Вставте лійку в більшу частину. Наберіть в посудину з поділками брудної (каламутної) води. Відмітьте фломастером рівень води в посудині. Повільно лийте воду на камінець. Коли всю воду буде вилито, залиште пристрій для

фільтрування на деякий час. Які зміни відбулися? Виміряйте, яка частина води очистилася.

Дослід № 10

Припущення: Люди не втрачають воду під час дихання.

Хід досліду: Подихайте на холодне скло. Воно вкриється крапельками води, запотіє. Звідки взялася вода? Це ми її виділяємо під час видиху. За добу людина втрачає приблизно десять склянок води. Отже, стільки ж її треба випити або спожити з їжею.

Дослід № 11

Припущення: Вода сама не рухається вгору.

Хід досліду: Опустіть у воду смужку рушника, виготовленого з паперу. Спостерігайте, що буде відбуватися.

Дослід № 12

Припущення: Вода, проходячи через пісок, камінці, забруднюється.

Хід досліду: Для досліду можна використати пластикову пляшку, попередньо розрізавши її на дві частини – більшу і меншу. Спочатку покладіть в лійку крупних річкових камінців, зверху насипте дрібніших камінців, а на них пісок, посередині покладіть найбільший камінець. Вставте лійку в більшу частину. Наберіть в посудину з поділками брудної (каламутної) води. Відмітьте фломастером рівень води в посудині. Повільно лийте воду на камінець. Коли всю воду буде вилито, залиште пристрій для фільтрування на деякий час. Які зміни відбулися? Виміряйте, яка частина води очистилася [1].

3.1.1. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з льодом

Завдання: Продовжити розширювати знання про деякі властивості води (при замерзанні вона перетворюється в лід; він холодний, слизький, від нагрівання перетворюється на воду. Розвивати спостережливість, допитливість. Спостереження бажано проводити за будь-якої погоди, а також вибирати такі місця, де льодяні бурульки бувають по-різному освітлені протягом дня. Для повноти уявлень наповнити посуд водою і домогтися утворення льоду в різних формах і різного кольору.

Дослід № 1

Припущення: Колір льоду не залежить від кольору води, а форма посуду не визначає форми льоду.

Хід досліду: Лід утворюється від замерзання води. Нагріваючись, лід

перетворюється на воду. Засвоєнню цієї ознаки сприяє утворення льоду з води різного кольору. Колір льоду визначає колір води. Форма визначається формою посудини. Пропонувати підфарбувати воду в різний колір, розлити в різноманітні формочки і винести на мороз. Коли вода перетвориться на лід, фігурки обережно вийняти з формочок. Діти роблять висновки.

Дослід № 2

Припущення: Лід тоне у воді.

Хід досліду: Візьміть невелику коробочку з пластмаси, налейте в неї холодну воду і поставте в морозильну камеру холодильника. Через деякий час лід готовий. Наповніть глибоку тарілку водою. Обережно покладіть кубик льоду на воду в тарілці. Лід не тоне у воді, а плаває на її поверхні. Це означає, що він легший від води, і вже однієї цієї властивості досить, щоб виділити лід з інших твердих речовин як виняток. Завдяки цій особливості льоду крига у водоймах з'являється лише на поверхні. Якби лід тонував у воді, на поверхні утворювалися б усе нові й нові його шари. Вони, в свою чергу, опускалися б униз, і водойма промерзла б до самого дна. Внаслідок цього водяні рослини на дні були б сковані кригою, а риби та всьому живому, що знаходилося у воді, загрожувала б неминуча загибель. Та, на щастя, у природі цього не відбувається [2].

Дослід № 3

Припущення: Лід – твердий, слизький.

Хід досліду: Те, що лід слизький педагог доводить пропонуючи дітям поковзатися льодяними доріжками. Твердість перевіряємо обстежуючи льодяну бурульку або льодяну кульку на дотик – ударяючи по них яким-небудь предметом. Бурулька розбивається на дрібні кристалики, падаючи з висоти, занурюючись у сніг.

Дослід № 4

Припущення: Лід тане, якщо його посипати сіллю.

Хід досліду: Візьміть кубик льоду, покладіть його на тарілку. Спробуйте посипати кубик льоду сіллю. Що відбувається з сіллю? Сіль зміщується з льодом. Солоний лід тане швидше, бо температура його нижча, ніж у несолоного льоду.

Дослід № 5

Припущення: Лід швидше розтане в гарячій воді, потім на тарілці і в останню чергу – в холодній воді.

Хід досліду: Спостерігайте: що буде відбуватися, якщо один кубик льоду покласти в холодну воду, другий – в гарячу воду, а третій – на тарілку. Відмітьте за годинником, за який час розтали кубики льоду.

3.1.2. Досліди для дітей старшого дошкільного віку зі снігом

Завдання: вчити дітей розрізняти і називати ознаки снігу (білий, холодний, може бути пухким, розсипчастим при перенесенні у приміщення сніг перетворюється на чисту або брудну воду, а вода на дворі у лід); розвивати причинно-наслідкові зв'язки, виховувати спостережливість.

Дослід № 1

Припущення: Сніг охолоджує всі предмети.

Хід досліду: Дітям потрібно винести в посудині воду різної температури і поставити на сніг. Спостерігати за змінами снігу навколо посудини (від тепла сніг тоне і перетворюється у воду) і температурою води в посудині (за короткий час вода охолоджується від холодного снігу) [2].

Дослід № 2

Припущення: Весь сніг білий.

Хід досліду: Взяти сніг з кількох місць на ділянці дитячого садка. Уточнення кольору домогтися через порівняння за кольором відомих дітям предметі (аркуш паперу, біла фарба, речі дитячого одягу, посуд тощо). Висновки діти роблять самостійно.

3.2. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з повітрям

Завдання: експериментальним шляхом довести, що повітря має вагу. Закріпити знання дітей про те, що повітря є скрізь навколо нас, його містять всі оточуючі порожні предмети, такі матеріали, як пісок, земля, вода тощо. Уточнити уявлення дітей про те, що повітря – складова життя людини. Розвивати уважність, допитливість.

Дослід № 1

Припущення: Всередині цеглини, піску, поролону, землі повітря немає.
Хід досліду: У банку з водою по черзі вкиньте цеглинку, жменьку піску, поролону. В другу баночку – грудочку землі. Спостерігайте появу бульбашок навколо предметів. Що це? (Повітря). Звідки з'явилися бульбашки, що містять повітря? Воно містилося всередині вкинутих у воду речовин. Отже, повітря не видно, бо воно прозоре, але воно є в речовинах. Тож припущення не підтвердилося.

Дослід № 2

Припущення: Повітря не має в оточуючих предметах.

Хід досліду: Продемонструвати порожньою відкритою банку, поліетиленовий пакет. Запитати, що в них є. Запропонувати кожній дитині згорнути щільно складений поліетиленовий мішечок з боку отвору в

трубочку рухати від себе. Що сталося? (Повітря, яке було в мішечку, ми поступово зібрали до купи, про що свідчить повітряна «подушечка», що утворилася в результаті наших дій). Діти роблять висновок, що повітря прозоре, воно є в банці, в пакеті, в інших предметах, які стоять на столах, воно нас оточує [18, с. 15].

Дослід № 3

Припущення: Повітря всередині нас.

Хід досліду: Запропонуйте малятам подути в соломинку або тоненьку трубочку, один кінець якої занурений у склянку з водою. З'явилися бульбашки. Що це? Повітря. Звідки взялося? З наших легенів, ми вдихнули його. Отже при-пущення підтвердилося: повітря є всередині нас.

Дослід № 4

Припущення: Всередині цеглини, піску, поролону, землі повітря немає.

Хід досліду: У банку з водою по черзі вкиньте цеглинку, жменьку піску, поролону. В другу баночку – грудочку землі. Спостерігайте появу бульбашок навколо предметів. Що це? (Повітря). Звідки з'явилися бульбашки, що містять повітря? Воно містилося всередині вкинутих у воду речовин. Отже, повітря не видно, бо воно прозоре, але воно є в речовинах. Тож припущення не підтвердилося.

Дослід № 5

Припущення: В грудочках цукру-рафінаду є повітря.

Хід досліду: Вкиньте грудочку цукру-рафінаду в склянку з чаєм, зверніть увагу на бульбашки, що піднімаються на поверхню. Це сховане у дрібнесеньких порах повітря. У міру того, як вода потрапляє всередину грудочки, маленькі легкі бульбашки повітря залишають місця, де вони причаїлися. Якщо прислухатись, можна почути тихе шипіння, що супроводжує процес. А тепер замість цукру-рафінаду, вкинемо цукор-пісок. Чи така кількість бульбашок піднімається вгору? В чому причина? Швидке розчинення? Відсутність проміжків між піщинками? А можливо все разом. Корисна річ – вранішній чай! Є привід для постійних роздумів.

Дослід № 6

Припущення: Тканина під вологою не може залишатися сухою.

Хід досліду: Засуньте тканину в склянку настільки щільно, щоб вона не могла випасти, якщо склянку перевернути. Переверніть склянку і, держачи її прямо, опустіть у миску з водою. А тепер підніміть склянку. Тканина мокра? Тканина суха. Так відбувається тому, що склянка заповнена повітрям. Вода не може витиснути повітря, тому тканина залишається сухою. Що

відбудеться, якщо склянку нахилити? Більшість предметів на перший погляд порожні, а насправді вони заповнені повітрям. Щоб заповнити ці предмети, вода повинна витиснути повітря. Отже припущення не підтвердилося [18, с. 16].

3.3. Досліди для дітей старшого дошкільного віку з ґрунтом та піском

Завдання: продовжувати вчити дітей розрізняти вологу та суху землю, показати властивості піску.

Дослід № 1

Припущення: Пісок не розтирається.

Хід дослід: Кожній дитині запропонувати взяти щіпку піску, покласти на долоні і розперти. Чому розтирається пісок? З чого він складається? Якого розміру окремі піщинки? Якого кольору? Чи зкріплюються вони в грудку? Чому?

Дослід № 2

Припущення: Волога земля – м'яка, а суха – тверда.

Хід дослід: Запропонувати дітям узяти жменю мокрої та жменю сухої землі і стиснути руки в кулаки. Волога земля м'яка, зліплюється в грудку, з неї можна витиснути воду. Суха земля тверда, при здавлюванні розсипається.

Дослід № 3

Припущення: Малювання сухим піском

Хід дослід: запропонувати клеючим олівцем обвести весь малюнок, а потім на клей насипати сухий пісок. Струсивши зайвий пісок подивитися, що вийшло. Висновок: сухим піском можна малювати.

Дослід № 4

Припущення: «Чому при сильному вітрі незручно грати з піском»

Хід дослід: «пісочниця» - банку з насипаним тонким шаром піску. Розглядання заготовленої «пісочниці». Створюємо «ураган» – різко з силою стискаємо банку. Що відбувається і чому? Висновок: Піщинки маленькі, легкі, не прилипають один до одного, вони не можуть утриматися ні один за одного, ні за землю при сильному струмені повітря [15].

РОЗДІЛ 4

Короткий змістовний опис цікавих наукових фактів відносно особливостей природних властивостей та явищ природи «Цікавинки» та наукові факти про особливості природних властивостей та явищ природи

Чи треба боятися блискавки?

Мабуть, так. Бо відомі випадки, коли блискавки не тільки псували речі, а й убивали людей. Однак якщо правильно поводити себе під час блискавки (не бігати по полю, не ховатись під деревом, яке стоїть окремо), то шансу, що у вас потрапить блискавка дуже мало.

Коли на небі, під час дощу вночі, засяє яскрава блискавка, на мить стає світло, як вдень. Звичайно, блискавки з'являються між двома хмарами. Іноді блискавка б'є із хмари в землю чи в якийсь предмет на її поверхні, а іноді буває, що і навпаки! Під час розряду блискавки в повітрі з'являються місця високого та низького тиску. Вони з силою «зіштовхуються», і ми чуємо гуркіт, який називаємо громом.

Чи небезпечний грім?

Багато людей лякаються, коли чують грім під час дощу. Однак лякатися грому немає сенсу. До того часу як його звук досягне вас, електричний розряд блискавки, яка і викликала грім, вже давно згасне.

Навіщо нам повітря?

Ми не можемо побачити повітря. Повітря – невидимка. Воно всюди: навколо нас і високо в небі. У чистого повітря немає ані кольору, ані смаку, ані запаху, тому ми його не помічаємо. Без повітря на землі не було б річок, морів, океанів, небо було б чорного кольору, а на землю не впала б жодна краплинка дощу. Без повітря ми б змерзли, чи навпаки – нас би спалили пекучі проміння сонця. Говорити, слухати нам також допомагає повітря, бо тільки в повітрі може розповсюджуватись звук. Де нема повітря - там тиша.

Без повітря неможливо прожити навіть і п'яти хвилин. Воно потрібне для дихання людям, рослинам, тваринам. Та й само слово повітря «утворено від слова «дихати». Що ж таке повітря? Чим ми дихаємо? Повітря – суміш різних газів: азоту, кисню, вуглекислого газу. Найголовніший газ для людей і тварин, який є в повітрі, - кисень. Ми вдихаємо повітря, яке багате на кисень, пропускаємо його через себе, а видихаємо вже не кисень, а вуглекислий газ. Чому ж у повітрі не закінчується, якщо так багато людей ним дихають? А тому, що кисень нам дають зелені рослини. Вони вбирають у себе

вуглекислий газ, який видихають люди, а виділяють кисень. Так і живуть допомагаючи один одному дихати, людина і рослина [4].

Звідки береться вітер?

Інколи ми виходимо на вулицю, щоб отримати задоволення від ясної погоди. Однак не встигаємо пройти і декілька кроків, як раптом здіймається вітер. І хоча ми його не бачимо, проте добре відчуваємо на обличчі та руках, не маючи уявлення звідки він узявся. Вітер – це рух повітряних мас над землею. Що заставляє повітря рухатись? Відповідь на запитання одна і та ж – зміна температури. Під час нагрівання повітря розширюється, стає легше і піднімається вгору. На його місце рухається більш важче повітря. Це і є вітер!

Звідки береться град?

Град - це дуже цікаве явище, яке являє собою градини, велика кількість яких летить до землі, із такою силою падають на Землю та різні предмети, що це приносить шкоду. Як правило, град іде в теплу погоду, і часто разом із ним ідуть дощ, блискавка, грім. Він утворюється, коли краплини дощу проходять через холодні частини атмосфери, і замерзають. Одиночні краплини перетворюються, звичайно, на маленькі градини, але потім із ними відбуваються дивні перетворення. Коли вона падає вниз, така градина може наштовхнутись на зустрічний потік повітря. Тоді вона знову підіймається вгору – туди, де краплини дощу ще не встигли замерзнути. Деякі краплини «прилипають» до неї, і тоді вона знову спускається в холодні частини атмосфери, замерзаючи. Внаслідок цього розмір градин стає більшим. Градина може зробити декілька таких «мандрівок», аж поки вона не стане такою важкою, що повітря більше не зможе її тримати. Ось тоді вона і почне свій шлях до землі. Іноді за град приймають суміш снігу із дощем, чи достатньо твердий різновид снігу.

Що таке туман?

Тумани ми можемо спостерігати у безвітряну погоду в будь-яку пору року: влітку, взимку, весною, восени.

Літні тумани – теплі. В туманні липневі ночі краще ростуть трави, овочі і ягоди. Їх так і називають: «грибні» і «огіркові» тумани. Ввечері, після заходу сонця над річками, над долами починає з'являтися димка молочного кольору. Поступово вона затягує все і ховає з наших очей. Це народжується туман.

Вранці сонце і легкий вітерець розганяють туман, і він безслідно зникає. Особливо часті тумани восени. Цієї пори в прохолодному повітрі

багато маленьких водяних краплинок, які піднялися над землею. У туманний осінній ранок на вулиці сиво і прохолодно. Невидимі краплини води лягають на наш одяг, обличчя, руки, нібито ми ідемо крізь хмарку. Та це і є хмарка, просто вона з'явилась над землею низько. Взимку тумани з'являються рідко, але не зникають навіть удень. Туман утворюється так само як і дощ: тепле та вологе повітря підіймається від нагрітої землі і зустрічається з більш прохолодним. Водяна пара із повітря перетворюється в маленькі краплини води. Ці краплинки такі маленькі, що не падають, а висять у повітрі, доки їх не прожене вітер чи не висушить сонечко.

Що таке «бабине» літо?

Так у народі називають здавна період м'якої, сонячної, теплої погоди, яка встановлюється восени після короткочасних похолодань. З цими погожими днями ніби повертається літо. Тривалість цього періоду чудової днини на початку осені в різні пори року буває різна, як час його початку. Зазвичай це один – два тижні, що випадають на середину вересня, але в інші роки це може бути і кінець вересня, або навіть і початок жовтня. У деяких місцевостях «бабине» літо очікують до певної дати - 14 вересня.

Як тепер літні птахи дізнаються дорогу?

Різні птахи по-різному орієнтуються в дорозі. Деякі можуть добре розрізняти з гори великі постійні орієнтири; узбережжя моря, гірські хребти, річкові долини, через які пролягає їхній маршрут. Є птахи, які орієнтуються за сонцем; а є такі, які здійснюють переліт у ночі й орієнтуються за зорями (наприклад, журавлі). Окремі види птахів здатні орієнтуватись і тоді, коли за хмарами не видно ні сонця, ні зірок. Вони знаходять напрямок польоту за магнітними силовими смугами магнітного поля землі, для цього в їхньому організмі є своєрідний чутливий компас. Вчені вважають, що птахи мають трохи інакші, порівняно з людиною органи чуття: вони бачать, чують і відчувають світ навкруг по-іншому, ніж ми. Є птахи, чутливі до довгохвильових звуків, що випромінюють хвилі морського приливу, інші – до ультрафіолетового випромінювання. Це дає змогу їм орієнтуватися на місцевості в умовах. Що здаються нам недоступними.

Як мороз висушує білизну на вулиці?

Що сильніший мороз, то менше в повітрі водяної пари, тобто сухіше повітря. У сухому морозному повітрі мокра білизна спочатку замерзає, вся вода перетворюється на лід, який потім поступово випаровується з тканини у

зв'язку з великою кількістю сухого повітря. Однак деяка кількість замерзлої води все-таки зберігається, що буває, коли білизна знову потрапляє в тепле приміщення, де розмерзається і стає злегка вологою [4].

РОЗДІЛ 5. Конспекти практичних занять з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами пошукової діяльності

5.1. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку у пошуковій діяльності «Лабораторія Крапа та Крапельки. Досліди з водою».

Програмовий зміст:

Учити дітей робити висновки після проведення експериментів, про властивості води: (відсутність власної форми; текучість; пара теж вода; вода може розчиняти деякі речовини. Пояснити дітям, чому вода інколи потребує очищення, і дати елементарне уявлення про процес фільтрації. Активізувати і збагачувати словник дітей іменниками, прикметниками, дієсловами по темі заняття.

Розвивати навички проведення лабораторних дослідів: (закріпити уміння працювати з посудом), закріпити уміння працювати з незнайомими речовинами та обладнанням, дотримуючись при цьому необхідних заходів безпеки.

Виховувати вміння працювати в групі; вміння враховувати думку партнера; відстоювати власну думку, доводити свою правоту; дбайливе ставлення до води.

Попередня робота: бесіда про воду та її роль в житті людини; проведення занять – експериментів з водою; розгляд ілюстрацій на тему «Вода». Використання дидактичних ігор про воду: «Яка буває вода?», «Чарівна водичка», «Розрізні картинки» та інші за вибором вихователя. Читання художньої літератури з данної теми, заучування віршів. Спостереження за водою та її станами під час прогулянок.

Матеріал для заняття: прозорі, скляні стаканчики різної форми; фільтрувальна папір, речовини, які ми будемо розчиняти в воді, по вибору вихователя (сіть, цукор, борошно, фарба, крохмаль, трав'яний настій календули або ромашки, будь-яку рослинну олію), вата, лійки; предмети круглої і квадратної форми на кожному дитині; ілюстрації із зображенням водойм, водних млинів, водосховищ, фонтанів нашого міста; електрообігрівач або кип'ятильник; макет, або електричний фонтан; крапельки для танцю; презентація «Фонтани мого міста».

Хід заняття:

Вихователь: Діти, сьогодні я хочу вас знову запросити в нашу чарівну лабораторію Крапа та Крапельки.. Що роблять в лабораторії? Правильно, проводять досліди. А які досліди проводили ми з вами раніше?(відповіді дітей). Діти, хочу вас попередити, що в нашій лабораторії з'явився незвичайний предмет. Давайте до нього підійдемо і розглянемо його.(Діти підходять до фонтану і розглядають його).

Вихователь: Хто знає, як цей предмет називається? Для чого він потрібен? А в нашому місті є фонтани, де вони знаходяться? А що ллється в фонтані? Так, дійсно вода.

Презентація «Фонтани мого міста».

Що можна сказати про воду, за якої ми спостерігаємо зараз?

Діти: вода хлюпоче, дзюрчить, переливається, біжить, ллється, тече.

Дослід №1**«ВОДА - РІДИНА, НЕ МАЄ ВЛАСНОГО ФОРМИ».**

Вихователь: Ви кажете, що вода ллється, тече. Давайте це перевіримо. Для початку підійдіть до столу. Тут ви бачите багато посуду. Який він?

Діти: Скляний.

Вихователь: Чи потрібно з таким посудом бути обережним?

Діти: Так. Не намагайтесь вдарити посуд об стіл, не стукатайте його один об одного, можна розбити його і травмуватись.(Закріпити правила безпеки під час роботи в лабораторії).

Вихователь: Візьміть пляшечку з водою і вилийте трохи води на блюдечко.

Виливати треба повільно, щоб побачити, як вода ллється, тече і розтікається на блюдечку.

Самостійна робота дітей. Вихователь запитує дітей, чому вони змогли перелити воду з пляшечки на блюдечко. Чому вода розтікалася по блюдечку.

Діти роблять висновок, що вода, це рідина.

Вихователь: Так, це вірно. Якби вода не була рідиною, вона не змогла б текти в річках, потічках, не текла б з крана.

Вихователь: Подивіться, у вас на столі лежать кубики і кульки. Якої форми ці предмети?

Діти: Кубик має квадратну форму, кулька - круглу.

Вихователь: Якщо ми опустимо їх у склянку, покладемо на стіл, на блюдечко, на долоньку, чи змінять вони свою форму?

Діти: Ні, в будь-якому місці вони залишаються кубиком і кулькою. Форма їх не змінюється.

Вихователь: А чи є форма у води? Що б відповісти на це питання, проведемо дослід: Будемо наливати воду в чашку, блюдце, баночку, пляшечку.

Самостійна робота дітей.

Вихователь: Отже, що відбувається з водою, коли ми її наливаємо в баночку? Яку форму вона приймає?

Діти: Форму баночки.

Вихователь: А що з нею сталося, коли ми налили її в чашку, в блюдце?

Діти: Вода прийняла форму цих предметів.

Вихователь: Так, дійсно, вода прийняла форму того предмета, в який її наливали – чашки, блюдця, баночки. Що ж показав нам дослід? Яку форму має вода?

Діти: Вода не має власної форми, вона приймає форму того предмета, в який її наливають.

Дидактична гра «Коли вода - добре, а коли - погано»

Вихователь: А зараз я пропоную пограти в гру «Добре – погано». Розіб'ємося на дві команди. Одна команда відповідає на питання: «Вода – це добре. Чому?». Інша команда відповідає на питання: «Вода – це погано. Чому?».

Отже, почали: «Вода це добре. Чому?».

Діти: Вода потрібна для пиття, щоб вмитися і вимити руки. Водою можна загартовуватися, грати з водою, готувати їжу, мити підлогу, посуд, іграшки, прати одяг. Вода потрібна для того, щоб поливати квіти, рослини в городі. У воді живуть різні тварини, біля води живуть птахи.

Вихователь: Перша команда відмінно впоралася із завданням. Послухаємо тепер другу команду. «Вода – це погано. Чому?».

Діти: Якщо в спеку напиться холодної води, можна захворіти. Гарячою водою можна обпектися. Якщо неакуратно з нею поводитися і пролити на підлогу, можна послизнутися і впасти. Якщо часто поливати рослини водою, вони можуть загинути. Якщо не вмієш плавати, можна потонути. Буває повінь і тоді вода руйнує будинки.

Дослід №2 «ВОДА МОЖЕ НАГРІВАТИСЯ»

Вихователь: Діти, а зараз, я вас хочу запитати: чи може вода кипіти, булькати та шипіти? Коли це відбувається?

Діти: Коли її нагрівають.

Вихователь: А що так сильно нагріває воду, що вона закипає?

Діти: Вогонь, газ, електронагрівач.

Вихователь: На наше заняття я принесла один з електроприладів. Хто мені скаже, як він називається? (Запитати двох, трьох осіб). Так, дійсно – це кип'ятильник.

Давайте з його допомогою спробуємо нагріти воду.

Діти сідають навколо столу, на якому приготовані атрибути для досліду. Вихователь проводить дослід по перетворенню води в пар.

Вихователь: Вода поступово починає нагріватися. Що з нею відбувається?

Діти: Вона кипить, булькає, вирує.

Вихователь: А яка кип`яча вода? Можна опіктися?

Діти: Так, вона дуже гаряча.

Вихователь: Наведіть приклади, де вода дуже – дуже гаряча, а де тепла.

Діти: В чайнику, коли кип`ятимо чай, коли мама варить суп або компот.

Теплою вода може бути влітку в річці або на морі, де її нагріває сонечко. У глечичку, з якого ми поливаємо квіти. У крані, де миємо руки, в ванні, де купаємося. У пральній машині, В батареях.

Вихователь: Отже, скажіть, про яку властивість води ми дізналися з цього досліду?

Діти: Вода може нагріватися, може бути теплою і гарячою.

Дослід №3 «ПАРА - ЦЕ ТАКОЖ ВОДА»

Вихователь: Зараз я вимкну кип`ятильник. Вода стає спокійною, але ще залишається гарячою. Ой, подивіться, що це піднімається над баночкою? Правильно це пара. Тільки не розумію, звідки вона взялася? Я в банку наливала тільки воду. А ви не знаєте?(Відповіді дітей).

Вихователь: Ви маєте рацію, якщо сильно нагріти воду, то вона перетворюється на пар.Зараз ми це перевіримо. Я обережно потримаю дзеркало над парою (показує дітям).

Що ви бачите на дзеркалі? Воно запітніло, і з`явилися крапельки. (Вихователь пропонує дітям помацати їх пальчиком і переконатися, що це вода).

Значить, ми можемо зробити висновок, що пара – це теж вода, дуже сильно нагріта.

Фізхвилинка за бажанням вихователя.

Дослід №4 «ВОДА – РОЗЧИННИК»

Вихователь: Діти, а зараз підійдіть до наступного столу в нашій лабораторії. Тут стоять три блюдця, накриті серветками. Щоб дізнатися, що там лежить, потрібно відгадати загадки.

Слухайте першу загадку:

Білий камінь у воді тане.(Цукор).

Вихователь піднімає серветку, діти перевіряють, чи правильно вони відгадали загадку.

Вихователь: Тепер друга загадка.
 У воді народилась, а води боїться.(Сіль).
 Прибираємо серветку з другого блюдця.
 Вих - ль: І, нарешті, третя, остання загадка.
 Жовте, а не сонце,
 Ллється, а не вода,
 На сковороді - піниться,
 Бризкається і шипить(олія).
 Вих - ль: Діти, а чому сіль і цукор бояться води.
 Діти: Тому що вони в ній розчиняються.

Вихователь: Пропоную вам всім пройти і сісти за лабораторні столи, на свої місця.

Діти сідають на свої робочі місця. Вихователь запитує у 3-4 дітей, що у них знаходиться у лабораторному посуді (сіль та цукор).

Вихователь: Давайте подивимося, що станеться з сіллю і цукром, якщо ми їх зануримо у воду. Візьміть дві склянки з водою. В одну покладіть цукор і розмішайте його ложечкою. Що виходить? Розчинився цукор у воді чи ні? Цукор зник. Чому?

Діти: Цукор розчинився у воді.

Вих - ль: Візьміть іншу склянку покладіть сіль. Розмішайте її. Що тепер сталося?

Діти: Сіль розчинилася у воді.

Вихователь: А чи всі речовини можуть розчинятися у воді, як ви вважаєте? Якщо в воду налити олію вона також зникне як цукор і сіль? Додайте в ваші скляночки з водою кілька крапель олії.

Самостійна робота дітей.

Вихователь запитує у 3 - 4 дітей, що сталося з олією в воді.

Діти: Олія не розчинилася у воді: вона плаває на поверхні води жовтими крапельками.

Вихователь: Молодці діти. Зробивши зараз досліди з сіллю, цукром, олією, з якою новою для вас властивістю води ви познайомилися?

Діти: Вода одні речовини може розчиняти, а інші ні.

Вихователь: Правильно діти. У воді одні речовини розчиняються, інші не розчиняються зовсім.

Дослід №5 «ОЧИЩЕННЯ ВОДИ»

Вихователь: Діти, подивіться ще раз на ту скляночку, куди ми наливали олію.

Вона так і залишилася плавати на поверхні води. Чи можна пити таку воду, і чому?

Діти: Ні. Вона пахне олією та неприємна на смак.

Вихователь: Так, дійсно, така вода не придатна для пиття. А що потрібно зробити, щоб вона стала чистою?

Діти: Її потрібно очистити від олії.

Вихователь: А ви знаєте, що це можна зробити, але тільки за допомогою фільтра.

Найпростіший фільтр для очищення води ми можемо зробити з вами самі зі звичайної серветки. Подивіться, як я це зроблю (*Вихователь* показує, як зробити фільтр, а потім, як його встановити в скляночку). А тепер спробуйте зробити фільтр самостійно.

Самостійна робота дітей.

Вихователь: У всіх все правильно вийшло, які ви молодці! Давайте спробуємо, як працюють наші фільтри. Ми дуже обережно, потроху, будемо лити воду з олією в баночку з фільтром. (Також можна деяким дітям забруднити воду піском, а потім за допомогою фільтра її очистити).

Самостійна робота дітей.

Вихователь: Акуратно приборіть фільтр і подивіться на воду. Яка вона стала?

Діти: Вода стала чистою.

Вихователь: Куди ж поділася олія?

Діти: Вся олія залишилася на фільтрі.

Вихователь: Ми з вами дізналися найпростіший спосіб очищення води. Але з фільтрованою водою ми з вами стикаємося щодня. Вода, яка потрапляє до нас, в наші квартири через водопровід, теж фільтрована. Спочатку воду беруть з річки або з якогось підземного водосховища. Потім вона потрапляє на спеціальні водоочисні станції, де за допомогою складних фільтрів, несхожих на наші, воду очищають від піску, бруду, різних мікробів. І тільки після цього вода вже потрапляє в водопровід.

Дидактична гра «Яка буває вода»

Вихователь: Діти, людина ні дня не може прожити без води. А яка ж все таки буває вода. Я пропоную пограти в гру, яка так і називається «Яка буває вода?»

Хід гри.

Діти стають в коло, вихователь в центрі кола, з м'ячем. Вихователь ставить запитання і кидає м'яч одному з дітей. Той ловить м'яч, відповідає на питання «яка буває вода?» і повертає вихователю м'яч. (Варіанти відповідей: мінеральна, несмачна, без запаху, прозора, без кольорова, морська, водопровідна, річкова, болотна, джерельна).

Після гри, вихователь запрошує дітей підійти до фонтану.

Вихователь: Мої маленькі дослідники, вода – одна з найдивовижніших речовин на планеті. Які нові властивості води ви дізналися на сьогоднішньому занятті?

Діти:

- Вода це рідина;

- Вода не має власної форми;
- Вода може нагріватися, бути гарячою;
- Вода може розчиняти одні предмети і не розчиняти інші.
- Воду можна очистити за допомогою фільтра.

Вихователь: Вода добрий друг і помічник людини. Я знаю, що ви знаєте вірш про водичку дивовижну. Давайте його послухаємо.

А вода це справжнє диво!
 Як прожити без води?
 З нею ми завжди щасливі,
 З нею в нас нема біди.
 Є вода – ростуть рослини:
 Ліс, сади, рясні поля.
 Це чудово для людини
 І радіє вся Земля.
 Плавають в водичці діти,
 Риби у воді живуть.
 Розцвітають в лузі квіти.
 І рясні дощі ідуть.

Вихователь: Дійсно, без води, неможливо прожити на землі, і ми будемо завжди з вами воду охороняти і дбати про неї [16].

5.2. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку засобами пошукової діяльності «Повітря навколо нас»

Мета: поглибити знання дітей про повітря як джерело всього живого, закріпити знання дітей про те, що повітря є скрізь – навколо нас, його містять усі оточуючі порожнисті предмети; розвивати логічне мислення, мовлення, вміння працювати в групах для досягнення спільної мети; виховувати дружні взаємовідносини.

Обладнання: дитячі надувні іграшки, повітряна кулька, тазки з водою, скляні пляшечки, хустки, дрібні клаптики паперу, грудочки землі, стаканчики з водою, трубочка для коктейлю, дзеркальце, картки із зображенням того, що забруднює повітря і того, що його очищує, ілюстрації для визначення погоди.

Попередня робота

- бесіди про забруднення повітря;
- бесіди про користь рослин для очищення повітря;
- розповідь про повітря;
- проведення ігор на дихання.

Хід заняття

I. Гімнастика-привітання «Здрастуй, любе сонечко!»

II. Мотивація пізнавальної діяльності.

Вихователь: Діти, пригадуєте, нещодавно ми говорили про професії дорослих, згадувати професії ваших батьків? (відповіді дітей) А чи знаєте ви, хто такі вчені? Де вони проводять свої досліді?

III. Основна частина заняття.

Вихователь: Тож, і у нас є сьогодні унікальна можливість спробувати себе у ролі юних дослідників. Наша група перетворилась на дослідницьку лабораторію! Чи готові ви сьогодні попрацювати?

Любі діти! Щоб дослідниками стати, Треба багато всього знати, Тож ви, діти, не забувайте, На питання швидко відповідайте!

- Як називається наша планета?
- Як називається модель земної кулі?
- Голубі плями на глобусі – це ...
- Скільки пір року? Назвіть їх.
- Яка зараз пора року? Доведіть це.
- Продовжіть речення: «Жива природа – це...»
- Продовжіть речення: «Нежива природа – це...»

Вихователь: Молодці! Ви гарно відповідали на запитання. Отже, одягайте бейджики і заходьте до нашої лабораторії. А почнемо ми із синоптичної лабораторії.

Щоб погоду добре знати, Слід синоптика запитати.

У цій лабораторії ви повинні повідомити про стан погоди на сьогодні. Спробуємо? І в нас все вийде, адже ми дослідники.

Дидактична гра «Прогноз погоди»

Вихователь: Чекайте! Надійшло смс-повідомлення. Послухайте його і спробуйте відгадати:

Куди ступиш – всюди маєш, хоч не бачиш, а вживаєш (повітря).

Відповіді дітей.

Вихователь: Так, я теж думаю, що це повітря. Усі ми чули, що повітря є навколо нас, але його не можна побачити, не можна взяти до рук. Так може й немає ніякого повітря, а це лише припущення вчених? Але не будемо гадати, а спробуємо з'ясувати, які властивості має повітря у нашій пізнавальній лабораторії. Усе, що ми будемо дізнаватися про повітря – будемо записувати на екрані у вигляді схем (діти заходять до «пізнавальної лабораторії»).

Вихователь: Назвіть предмети, які є у «пізнавальній лабораторії» (діти називають усе обладнання, яке необхідне їм для дослідів з повітрям).

Вихователь: Усе це нам знадобиться для експериментування. Повітря є всюди і завжди. І навколо нас: ось тут, і тут, і там. Але воно особливе, бо ми, хоч як би не хотіли, не можемо побачити його.

Дослід № 1 «Повітря є навколо нас»

Вихователь: Ось у мене в руках торбинка. Яка вона? Порожня чи повна? Зараз покладемо в неї іграшки – бачите як багато їх помістилося? Вам їх добре видно? Торкніться торбинки. Відчуваєте, що вони тут? А тепер я візьму іншу порожню торбинку, зав'яжу її. Якою тепер стала торбинка? Що ви бачите? Торкніться її. Як ви гадаєте, всередині торбинки щось є? Так, мабуть. Але ми цього не бачимо. Що ж наповнює торбинку? (міркування дітей). Я теж думаю, що у торбинці міститься повітря. І це можна перевірити простим способом (вихователь протикає торбинку голочкою). Підставте свою щічку. Що ви відчуваєте? Ви відчуваєте повітря? А ви його бачите? Тож повітря яке? (непомітне, невидиме, прозоре). А тепер ви візьміть торбинки і спробуйте впіймати повітря (діти «ловлять» повітря торбинками). А ще повітря можна спіймати звичайною хусткою (діти становляться парами, беруть хустку за кінці і одночасно піднімають хустку вгору та опускають кінці хустки донизу так, щоб вийшов купол наповнений повітрям). Отже, який висновок ми зробимо? (повітря прозоре, невидиме, пружне). Позначимо повітря на екрані буквою «П».

Дослід № 2 «Повітря рухається»

Вихователь: А тепер я пропоную вам взяти віяло і помахати біля обличчя. Що ви відчуваєте? (відповіді дітей). Змахніть віялами над клаптиками паперу. Що сталося? (відповіді дітей). Висновок: коли ми змахували віялом, то приводили в рух повітря. Отже, повітря рухається. Як можна позначити схемкою рух повітря? (діти пропонують позначити рух повітря стрілочками).

Дослід № 3 «Повітря є у порожнистих предметах»

Вихователь: Діти, візьміть у руки та розгляньте скляні пляшечки. Чи є щось у пляшках? (вони пусті) Зараз перевіримо – чи дійсно в них нічого немає. Візьміть пляшечки і покладіть у тазки з водою. Будьте уважні! Що ви побачили? (бульбашки) Що це може означати? (що в пляшці є повітря) Тепер візьмемо м'ячики гумові. Покладіть їх у тазок з водою. Що ви бачите? (вони плавають, речі, наповнені повітрям, не тонуть). Пригадайте літній відпочинок, коли плавали на надувних матрацах, кругах. Вони теж були наповнені повітрям. Це дозволяло вам триматися на воді. У мене в руках повітряна кулька. Я розв'яжу ниточку. Що ви почули? (як повітря виходить з

повітряної кульки) Отже, висновок: повітря заповнює всі порожнини. Як ми позначимо це схемкою? (діти пропонують намалювати порожню скляночку) Учені довели, що повітря є і всередині нас. А як воно потрапляє всередину? (через ніс). Візьміть дзеркальце, розгляньте свій носик. Що це за дірочки? (ніздрі) Що знаходиться всередині? Навіщо нам потрібні волосинки? Чому не можна дихати ротиком? А щоб перевірити як повітря потрапляє всередину нас – проведемо кілька вправ.

Вправи на дихання

Вдих носом – видих ротом на долоньку.

Покласти руку на груди і вдихнути повітря, затримати повітря, видихнути повільно через рот.

Вихователь пропонує дітям провести дослід із трубочкою для коктейля. Діти набирають повітря через ніс і видихають його через коктейльну трубочку у склянку з водою, тим самим доводячи, що повітря є всередині нас.

Вихователь: Діти, як позначимо на схемі, що повітря є всередині нас? (Діти пропонують схематично намалювати ніс).

Дослід № 4 «Повітря є у воді»

Вихователь: Діти, пригадуєте, я вчора набрала у банку воду з-під крану, щоб відстояти її для квітів. Подивіться: що з'явилося на стінках банки (бульбашки). Що це за бульбашки? Як ви думаєте? Так, це повітря, яким дихають у воді риби, водорості тощо. Отже, висновок: у воді є повітря. Як це позначимо на схемі? (діти пропонують схематично зобразити банку з водою і бульбашками).

Дослід № 5 «Повітря є у ґрунті». Вихователь пропонує дітям занурити грудочку землі у воду. Що побачили? Висновок: повітря є у ґрунті. Отже, рослини, як і всі живі істоти, дихають повітрям. Якщо ґрунт твердий, то в ньому мало повітря, кореням майже нічим дихати. Необхідно рятувати рослину від загибелі, розпушуючи землю. Діти пропонують схематично зобразити грудочку землі.

Вихователь: Діти, ви гарно попрацювали, то ж запрошую вас в ігрову лабораторію. Тут проводяться такі ігри: «Заощадливі хом'ячки» і «Задууй кульку в пляшку».

IV. Підсумок заняття.

Вихователь пропонує дітям зробити підсумок за позначками на екрані.

Вихователь: Ось ми і визначили, що повітря є навколо нас, що воно є всюди. Скажіть, кому потрібне повітря? Навіщо? Де краще дихати? Що може забруднювати повітря? Що можете ви зробити для того, що повітря у нашому місті стало чистішим?

Все дихає: листочок і травичка, Метелик, що над річкою летить. І дише рибка, й рак, і дише річка, Повітря треба кожному, щоб жити! [9]

5.3. Конспект заняття для дітей старшого дошкільного віку з інтелектуального розвитку засобами пошукової діяльності «Чарівна піщинка»

Мета: познайомити дітей з властивостями піску; допомогти дітям краще пізнати навколишній світ неживої природи; створити сприятливі умови для сенсорного сприйняття, вдосконалення таких життєво важливих психічних процесів, як відчуття, які є першими ступенями в пізнанні навколишнього світу; через ігри і досліди навчити дітей визначати фізичні властивості піску; навчити дітей робити самостійні висновки за результатами обстеження; сприяти інтелектуальному розвитку; виховувати моральні і духовні якості під час її спілкування з природою.

Обладнання: мультимедійний проектор, вода, пісок, пластиковий посуд, серветки, камінці, лупа, білий папір, фен, пісочниця.

Хід заняття

I. Вступна частина: 1. Організаційний момент. Підготовка до дослідницької діяльності.

Вихователь. Сьогодні в нас буде не звичайне заняття, а ми з вами будемо справжніми дослідниками і працюватимемо як у лабораторії.

– Подивіться, що ви бачите у піалах? (пісок) - Де ми з вами можемо зустріти пісок? (на морі, на будівництві, на пляжі, на майданчику...) - А, чи знаєте ви звідки береться пісок?

– Щоб дізнатися ми з вами, як справжні дослідники проведемо перший дослід.

II. Основна частина: Початок досліджень №1 «Звідки береться пісок»
Матеріал: каміння, аркуші білого паперу, лупа

Хід досліду:

Візьміть 2 камені і потріть їх над аркушем паперу.

- Як ви думаєте, що це сиплеться?
- Візьміть лупи, розгляньте це.
- Як ми отримали пісок?
- Як у природі з'являється пісок?

Висновок: Вітер, вода руйнують камені, в результаті чого і з'являється пісок.

Дослід №2 «З чого складається пісок».

Матеріал: стаканчики з піском, аркуші білого паперу, лупи.

Хід досліду: Насипте пісок на листок паперу, з допомогою лупи розгляньте його: З чого складається пісок? (зерняток - піщинок)

- Як виглядають піщинки?
- Схожі піщинки одна на іншу?

Щоб вийшла велика гірка піску потрібно дуже багато піску. Висновок: Пісок складається з дрібних піщинок, які не прилипають одна до одної.

-А, чи любите ви бавитися з піском?

-Давайте ми з вами проведемо ще один експеримент і дізнаємось чи легко сиплеться пісок.

Дослід №3 «Легко сиплеться пісок»

Матеріал: підноси з піском.

Хід досліду: Запропонувати набрати в кулачок жменю піску і випустити його маленькою цівкою. Чи легко він сиплеться?

Висновок: сухий пісок легко сиплеться і розсипається на порох. Вихователь. Щоб перейти до наступного експерименту пропоную відгадати загадку. Без рук, без ніг, по полю гуляє, співає, дерева ламає, до землі траву прихиляє. (вітер)

Вихователь. Скажіть, чи можемо ми при сильному вітрі бавитися з піском? – Давайте перевіримо.

Дослід №4 «Чому при сильному вітрі незручно грати з піском»

Матеріал: «пісочниця» - банку з насипаним тонким шаром піску, фен.
Хід досліду:

Хід досліду: Розглядання заготовленої «пісочниці». Створюю «ураган» за допомогою фену. (проводить педагог)

- Що відбувається і чому?

Висновок: Піщинки маленькі, легкі, не прилипають один до одного, вони не можуть утриматися ні одна біля одної, ні за землі при сильному струмені повітря.

Вихователь. Щоб перейти до наступного експерименту пропоную відгадати наступне явище за допомогою якого ми дізнаємось щось нове про пісок, але щоб відгадати це явище вам потрібно заплющити очі і відгадати

його на слух. (запис дзюркоту води).

Як ви думаєте що трапиться з піском, якщо ми добавимо вода?

Дослід №5 «Куди зникла вода?»

Матеріал: піали з піском і водою.

Хід досліду: В піалу з піском наллємо води. Торкнемося пісок.

- Яким він став?
- Куди зникла вода?

Висновок: вода швидко вбирається в пісок.

Дослід №6 «На мокрому піску залишаються сліди, відбитки»

Матеріал: підноси з мокрим і сухим піском.

Хід досліду: Запропонувати на сухому піску залишити відбитки долоньок.

- Добре видно відбитки?

Вихователь змочує пісок, перемішує його, рівняє, пропонує на мокрому піску залишити відбитки долоньок.

Тепер виходить? Подивіться, видно кожен пальчик

Висновок: На мокрому піску залишаються сліди, відбитки (він через вологість тримає форму, піщинки зліплюються), а на сухому немає.

Вихователь. Ще за допомогою піску можна малювати.

Переглянемо відео (youtube – Пісочна анімація, пісочне шоу, малюнки на піску).

III. Заключна частина

Обговорення результатів досліджень. (діти стають навколо пісочниці)

Вихователь. Звідки береться пісок? (Вітер і вода руйнують камені і з'являється пісок).

-З чого складається пісок? (З маленьких піщинок);

-Що відбувається під час сильного вітру з піском? (Він розсипається і не може утриматися ні за землю, ні за будь-що, тому що піщинки сухого піску маленькі і легкі);

-Що відбувається з водою, коли вона потрапляє до піску? (Вода швидко вбирається в пісок);

- На якому піску залишаються чіткіші відбитки? (На мокрому);

- А, яким піском можна малювати? (Сухим) Дякую за роботи, ви були прекрасними дослідниками [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дослід – старша група «Дивовижні квіти». URL: <https://vseosvita.ua/library/doslid-starsa-grupa-divovizni-kviti-203785.html>.
2. Досліди та експерименти. Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/profesijna-skarbnichka/doslidi-taeksperimenti-z-ditmi>.
3. Досліди у природі – засіб інтелектуального розвитку дитини. URL: http://nemishaievelisovakazka.edukit.kiev.ua/vprovadzhuemo_dosvid_koleg/doslidi_u_prirodi_zasib_intelektualjnogo_rozvitku_ditini/.
4. Дошкільнятам про світ природи. Методичний посібник для вихователів дошкільного закладу URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3867/2/G_Belenky_O_Polovin%D0%B0_T_Naumenko_PANW_PED_PI.pdf.
5. Іщенко Л. В., Мельникова О. М. Розвиток дослідницьких здібностей. у ДСДВ. *Науковий вісник. Ужгородського університету. Сер.: «Педагогіка. Соціаліальна робота»*. 2019. С. 75–78.
6. Карапузова І. Дитяче експериментування: реалії та перспективи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. №9 (63). С. 39.
7. Карук І. В. Пізнавально-дослідницька діяльність з дітьми раннього дошкільного віку. *Молодий вчений*. № 5.2 (69.2). 2019. С. 136–139.
8. Конспект заняття з пошуково-дослідницької діяльності для дітей старшого дошкільного віку. Тема «Грунт жива природа». URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-zanyattya-z-poshukovo-doslidnicko-diyalnosti-dlya-ditey-starshogo-doshkilnogo-viku-tema-runt-zhiva-priroda-283081.html>.
9. Конспект заняття з пошуково-дослідницької діяльності, старша група «Стежинами пізнання». URL: <https://urok-ua.com/konspekt-zanyattya-z-poshukovo-doslidnitskoyi-diyalnosti-starsha-grupa-stezhinami-piznannya/>.

10. Крутій К. Л., Стеценко І. Б. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Зима-білосніжка. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2017. 124 с.
11. Кулачківська С.Є. Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника. Психічний розвиток дитини дошкільника. Навчальний посібник для педагогів. Київ: Світоч, 2004. 75 с
12. Методика проведення спостереження. Поради педагогам. URL: https://dnz38.at.ua/publ/metodika_provedennja_sposterezhennja/1-1-0-7 28.
13. Нестеренко В. В., Дробязко Л. О. Сутність та особливості пізнавальної активності дітей дошкільного віку. URL: http://sandavak.narod/stud_stat/drobyazko.pdf.
14. Охрім О. Я. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку: навч.-метод.посіб. / Упоряд. Охрім О. Я. Жидачів, 2012. 90 с
15. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі» / уклад. Швайка Л. А., Шевцова О. А. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 399 с.
16. Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/posukovo-doslidnicka-dialnist-ditej-doskilnogo-viku-159471.html>.
17. Савенков А. І. Пізнання у дії або як провести експеримент // *Обдароване дитя*. 2003. № 4. URL: http://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/04_technology_savenkov/index.htm.
18. Формування пізнавальної сфери дошкільника URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-piznavalnoi-sferi-doskilnika-osnovni-aspekti-128614.html>.
19. Шумей Т. Маленькі дослідники. *Палітра педагога*. 2008. № 2–6. С. 15–18.